

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ Ε. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΥ

ΤΟΥ ΣΤΑΘΗ Α. ΤΣΕΚΟΥΡΑ

Ἀπὸ καιρὸ μιὰ ἑξαλλη ἐπίθεση στρέφεται ἐναντίον τοῦ κ. Ε. Π. Παπανούτσου. Τὰ μεγάφωνα τοῦ σκοταδισμοῦ ἀλαλάζουν: Ὁ Παπανούτσος συνοδοιπόρος, ὑλιστής, ἄθεος, κομμουνιστής! Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος λέγεται ὅτι σπεύδει νὰ ἀνακρίνει τὸ ἔργο του, γιὰ νὰ ἀνακαλύψει τὸ πονηρό, πίσω ἀπὸ τοὺς ἱριδισμοὺς τῶν διαμαντιῶν τοῦ «ἀντιδογματισμοῦ» τοῦ γενικοῦ γραμματέα τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας.

Εἶναι σωστοὶ οἱ χαρακτηρισμοὶ τῶν ἑξαλλων ἐχθρῶν τοῦ κ. Π.; Καὶ γιατί σήμερα καὶ ὄχι χτὲς αὐτὴ ἡ μεταχείριση τοῦ πνευματικοῦ του ἔργου; Καθὼς θὰ δείξουμε ἡ ἐπίθεση δὲν εἶναι ἄσχετη πρὸς τὴν πολιτικὴ στιγμὴ καὶ τὴν ἀντιδημοκρατικὴ καὶ σκοταδιστικὴ ἑξάρση τῆς δεξιᾶς. Δὲ θάταν ὑπερβολὴ νὰ ποῦμε ὅτι μὲ τὰ κριτήρια πού κρίνουν οἱ κριτὲς τοῦ κ. Π., θὰ μπορούσε νὰ ἐγκληθεῖ καὶ ὁ κ. Π. Κανελλόπουλος (ἂν δὲν ἀνῆκε στὴν ΕΡΕ). Γιατὶ καὶ τοῦτος ἔχει ἀφετηρία του τὸ Νεοκαντισμὸ (δὲν ἀγνοοῦμε τίς διαφορὲς πού διακρίνουν τὸ ἔργο τῶν δύο συγγραφέων) καὶ μάλιστα ἔχει διαπράξει τὸ βαρὺ ἁμάρτημα νὰ ἀποκαλέσει τὸν ΜΑΡΧ, πρόδρομο τῆς ἐπιστημονικῆς κοινωνιολογίας!

Ἀνῆκει λοιπὸν ὁ Ε. Π. στοὺς δεδηλωμένους ἢ κρυφοὺς φίλους τοῦ ὑλισμοῦ; Στὸ ἐρώτημα αὐτὸ θὰ προσπαθήσουμε νὰ δώσουμε ἀπάντησι, διατρέχοντας τὸ βασικὸ φιλοσοφικὸ ἔργο του, τὴ «Γνωσιολογία».

Ἡ γνωριμία μὲ τὸ πλούσιο καὶ ἐνδιαφέρον ἔργο τοῦ κ. Ε. Π. Παπανούτσου, καθὼς καὶ μὲ τὸ σύστημα τῶν ἰδεῶν του, μᾶς ὠθεῖ σὲ

μιὰ προσπάθεια κριτικῆς διερεῦνησης μερικῶν ἀπὸ τίς βασικὲς πλευρὲς του καὶ τῆς μεθόδου του, κατὰ κύριο λόγο.

Πραγματευόμενος στὴ «Γνωσιολογία» του τὸ πρόβλημα τῆς ἀλήθειας, δηλώνει μόνος του ὅτι μετέρχεται, στὴ σχετικὴ ἐρευνά του, τὴν κριτικὴ μέθοδο γιὰ νὰ βρεθεῖ ἀσφαλέστερα καὶ ἐγγύτερα πρὸς τὸ ζητούμενό του. Φιλοδοξεῖ, μάλιστα, νὰ ἰσορροπήσει ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἀντιδικία τοῦ φιλοσοφικοῦ ὑλισμοῦ καὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ ἰδεαλισμοῦ!

«Ἡ γραμμὴ πού θὰ ἀκολουθήσουμε καὶ σ' αὐτὴν ἐδῶ τὴν ἔρεινα εἶναι ἡ κριτικὴ... ἡ κριτικὴ σκέψη θὰ βρεῖ τὸ δρόμο τῆς ἀλήθειας ὅταν μὲ τὴ σύνθεσις ὑψωθεῖ πάνω ἀπὸ τίς δογματικὲς ἀντιθέσεις τῶν σχολῶν. Καὶ σύνθεσις δὲν θὰ πεῖ, ὅπως ἰσχυρίζονται οἱ δογματικοί, συγκρητισμός, ἀλλὰ νέα θέσις, πού ξεπέρασε τὴν ἑλξη τῶν ἀντιθέτων δογματικῶν πεδίων καὶ μὲ στερεώτερη θεμελίωσις ἀπόκτησε μεγαλύτερη εὐστάθεια» (σελ. 10).

Δὲ χρειάζεται νὰ ἔχει βγεῖ κανεὶς ἀπὸ σεμινάριο, ὅπως λέει ὁ Γκόγκολ, γιὰ νὰ γνωρίζει τοὺς ὅρους «κριτικὴ σκέψη» καὶ «σύνθεσις φιλοσοφικῶν ἀπόψεων». Τοῦτοι οἱ ὅροι δὲν ἴχουν γιὰ πρώτη φορὰ στὸ χῶρο τῆς φιλοσοφίας. Ἡ δεύτερη περίοδος τῆς φιλοσοφικῆς δραστηριότητος τοῦ Κάντ, ὅποτε ὁ μεγάλος φιλόσοφος ἀπομακρύνεται περισσότερο ἀπὸ τὸν φιλοσοφικὸ ὑλισμὸ γιὰ νὰ ἐνδυναμώσει τὰ στοιχεῖα τοῦ φιντεϊσμοῦ καὶ τοῦ ἀγνωστικισμοῦ, ἐγκαινιάζεται μὲ τὴν προσωποποιήσι τοῦ «κριτικισμοῦ». Ὁ κριτικὸς ἰδεαλισμὸς τοῦ Κάντ φθέγγεται τὴν ἄρνηση τῆς δογματικῆς μονομέρειας τοῦ ὑλισμοῦ καὶ τοῦ ἰδεαλιστικοῦ ὀρθολογισμοῦ τοῦ 17ου αἰῶνα. Ὡς τότε τὴ σκυτάλη τούτη

του «άντιδογματικού κριτικισμού» άχθοφο-
ροῦν ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἐπιχειροῦν νά παρα-
κάμψουν τὸ βασικὸ φιλοσοφικὸ πρόβλημα —
τὸ ὄντολογικὸ — ΤΛΗ ἢ ΠΝΕΥΜΑ. (Κα-
θὼς καὶ τὴν κύρια πλευρὰ αὐτοῦ, ΓΝΩΣΙ-
ΜΟΤΗΤΑ ἢ μὴ τοῦ κόσμου, ὅπως θὰ ἀναφέ-
ρουμε πάρα κάτω).

Στὸν συζητούμενο πρόλογό του ὁ κ. Ε.Π.
Παπανοῦτσος γράφει:

«...κατὰ βάθος ὅλος ὁ ἀγώνας καὶ ἡ ἀ-
γωνία τῆς φιλοσοφίας, στὶς κορυφαῖες στι-
γμὲς τῆς ζωῆς της, εἶναι νὰ ἀσκήσει καὶ νὰ
ὀπλίση τὴν κριτικὴ σκέψη καὶ νὰ σώσει τὸν
ἄνθρωπο καὶ τὴν ἀξιοπρέπειά του ἀπὸ τὰ
ἐπικίνδυνα θέληττα τοῦ δογματισμοῦ»
(σελ. 10).

Γιὰ νὰ ἀνοίξει τὸ δρόμο στὸ φιλοσοφικὸ ἰδε-
αλισμὸ καὶ τὸν ἀγνωστικισμό, ἡ μέθοδος τοῦ
κριτικισμοῦ ἀφορίζει συνήθως τὶς ἀγεφύρωτες
ἀντιθέσεις πού δοῦν ἀνάμεσα στὸ φιλοσοφικὸ
ὕλισμὸ καὶ τὸν ἰδεαλισμὸ, ἀκολουθώντας τὴ μέ-
ση ὁδὸ τῆς συμφιλίωσης ἀμοιβαία ἀποκλειο-
μένων στοιχείων, ἄρα ἐνὸς ἐκλεκτικισμοῦ ὁ ὁ-
ποῖος, ἐν τέλει, ὑποτάσσει τὴν γνώση στὴν πί-
στη. Στὸν ἀναφερόμενο πρόλογο διαβάσουμε:

«Ρεαλισμὸς καὶ ἰδεαλισμὸς, ἐμπειρισμὸς
καὶ ὀρθολογισμὸς, πραγματισμὸς, ἰντελε-
κτουαλισμὸς κ.ο.κ., πού μᾶς τοὺς ἔχει κλη-
ροδοτήσει ἡ παράδοση, καθὼς καὶ οἱ διά-
φοροι «ισμοὶ» εἶναι ἴσως χρήσιμες ἐτικέτες
γιὰ τὸν κατατοπισμὸ τῶν σπουδαστῶν, ἀλλὰ
στὸ τέλος καταντοῦν σὲ μιὰ ἀφόρητη ἐπι-
πολαιότητα: ἀφαιροῦν ἀπὸ τὰ προβλήματα
τὴν τρίτη διάσταση καὶ τοὺς δίνουν πολὺ
εὐκόλες λύσεις. Κατὰ βάθος ὅλοι λίγο ὡς
πολὺ εἶναι δογματικὲς ἀκρότητες, ἀπολήξεις
καὶ μεταμορφώσεις τοῦ δογματισμοῦ»
(σελ. 10).

Τί νὰ κρύβεται, ἄραγε, κάτω ἀπὸ τοὺς ὅρους
«ρεαλισμὸς», «ἰδεαλισμὸς», «ἐμπειρισμὸς», κτλ.
καὶ τί νὰ ὑποδηλώνουν οἱ φράσεις περὶ δογμα-
τικῶν «ἀκροτήτων» καὶ «ἀπολήξεων»; Μήπως
μὲ ὅλα αὐτὰ θέλει ὁ συγγραφέας νὰ μᾶς πεῖ
ὅτι τὰ πραγματικὰ φιλοσοφικὰ ρεύματα, πού
ἀντιμάχονται, δὲν εἶναι δυὸ ἀλλὰ τόσα ὅση καὶ ἡ
δυνατὴ ποικιλία τῶν «ισμῶν», ὅποτε παραγράφ-
εται τὸ βασικὸ φιλοσοφικὸ πρόβλημα, δηλ.
θερμεύεται ἡ σπονδυλικὴ στήλη, ὁ ἄξονας συν-
τεταγμένων, τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων, Τ-
ΛΗ ἢ ΠΝΕΥΜΑ (ΤΛΙΣΜΟΣ ἢ ΙΔΕΑΛΙ-
ΣΜΟΣ κατὰ προέκταση;) Ἀλλὰ τότε σὲ ποιὸν
«αὐτοέλεγχον» ὑποβάλλεται ἡ κριτικὴ μεθοδολο-
γία καὶ πῶς δοκιμάζεται ἡ λογικὴ συνέπειά της,
ὅταν, στὴν ἀρχὴ κιόλας τοῦ πρώτου κεφαλαίου
τῆς «Γνωσιολογίας» καὶ ὑπὸ τὸν εὐγλωττο τίτ-
λο: ΕἶΝΑΙ ΚΑΙ ΣΤΝΕΙΔΕΝΑΙ, διασταυρωνό-
μαστε μὲ τὸ βασικὸ φιλοσοφικὸ πρόβλημα, ἀπο-
καταστημένο στὰ κυριαρχικὰ δικαιώματά του:

«Ὅποιαδήποτε διεύθυνση κι' ἂν δώσει
στὴν πορεία του ὁ φιλοσοφικὸς στοχασμὸς,
ὅπωςδήποτε κι' ἂν χαράξει τὰ ὅρια στοὺς
χώρους τῶν ἀναζητήσεών του, κατ' ἀνάγκη
θὰ συναντηθεῖ μὲ τὸ π ρ ό β λ η μ α
τ ο ὕ ὄ ν τ ο ς, καὶ θὰ ἰσχυρευθεῖ νὰ τὸ
ἐξετάσει».

Καὶ πάρα κάτω:

«Πῶς τίθεται τὸ «εἶναι» ἀπέναντι στοῦ
«συνειδέναι» καὶ πῶς σχετίζεται πρὸς τὶς
λειτουργίες του;... αὐτὲς καὶ πολλὲς ἄλλες
σχετικὲς ἀπορίες ἀποτελοῦν τὸ φιλοσοφικὸ
πρόβλημα τοῦ ὄντος» (σελ. 13).

Ἀσχετα πρὸς τὶς ἀντιρρήσεις πού μπορεῖ νὰ
ἔχει κανεὶς ὡς πρὸς τὴ διατύπωση, ὅπως ἐπὶ
παραδείγματι σχέση «εἶναι» πρὸς τὸ «συνειδέ-
ναι» κλπ., γεγονὸς παραμένει ὅτι ἡ Γνωσιολογία
«ἀπὸ Διὸς ἄρχεται». Καὶ ἔχει τὴ σημασία της
ἡ καταγραφή τούτης τῆς παραδοχῆς, ἐφ' ὅσον
μὲ τὴν ἐπισημαινόμενη ἀντίφασιν ἀποκαλύπτε-
ται ὁ πυρήνας πού περιέχει τὴν αὐτοδιάψευση
τοῦ κριτικισμοῦ, ὅταν αὐτὸς ἐπαγγέλλεται τὴν
προάσπιση τῆς «Τρίτης διάστασης»,
ἀπὸ κάθε δογματικῇ μονομέρεια. Διότι ἡ ὑπάρ-
χει ἡ δὲν ὑπάρχει βασικὸ φιλοσοφικὸ πρόβλη-
μα, καὶ ὅταν κανεὶς παραδέχεται τὴν πραγμα-
τικότητά του, πρέπει νὰ ἀποκρίνεται δίχως πε-
ρίφραση στὸ διαξενκτικὸ ἐρώτημα, πού ἀποτελεῖ
καὶ τὴν οὐσία τοῦ προκειμένου ζητήματος: ΤΛΗ
ἢ ΠΝΕΥΜΑ, ὡς πρὸς τὸ πρωτεῦον δηλ. κατὰ
τὴν ἀμοιβαία σχέση τους, ὅποτε ἡ «Τρίτη διά-
σταση» δὲν ἔχει χῶρο γιὰ νὰ σταθεῖ. Λογικὸ
ἐπακόλουθο τῆς ἀναγνώρισης αὐτῆς εἶναι ὁ
φιλοσοφικὸς μονισμὸς (ΤΛΙΣΜΟΣ ἢ ΙΔΕΑΛΙ-
ΣΜΟΣ), καθὼς καὶ ἡ συναρτώμενη ὄραση τῆς
δεύτερης πλευρᾶς τοῦ ὑπὸ συζήτηση φιλοσοφι-
κοῦ προβλήματος, ἡ σχέση δηλ. τῆς ιδέας πρὸς
τὸν κόσμον καὶ τὸ πραγματοποιήσιμο ἢ μὴ, ἀπὸ
τὴ νόησή μας, τῆς γνώσης τῆς ἐνυπόστατης
πραγματικότητος. Εἰς ἀντίρροπον ὥστόσο τῆς
κατ' ἀρχὴν θετικῆς αὐτῆς διαχάραξης τοῦ βα-
σικοῦ φιλοσοφικοῦ προβλήματος καὶ τῆς ἀπο-
δοχῆς του, συμπαρομαρτεῖ καὶ ὁ ὑπότιτλος τοῦ
κεφαλαίου ὅπου πρὸς τοὺς ὅρους «εἶναι» καὶ
«συνειδέναι», ἀναφέρονται ὁ «ρεαλισμὸς» καὶ ὁ
«ἰδεαλισμὸς» (σελ. 13).

Εἶναι μήπως συνώνυμος τοῦ φιλοσοφικοῦ ὕ-
λισμοῦ ὁ ρεαλισμὸς, εἶναι ἀπλὴ μεταλλαγή τῆς
λέξης ἢ μεταγραφή τοῦ ὕλισμοῦ στὸ ρεαλισμὸ,
ἢ ἐπέχει θέση ἀσφαλιστικῆς δικλείδος; Εἶναι
φανερὸ ἀπὸ τὰ προαναφερόμενα, ὅτι μὲ τὴν
προβαλλόμενη «τρίτη διάσταση» καὶ τοὺς ἀκα-
ταμέτρητους «ισμούς», ἀποσκοπεῖται ἡ ἀπάμ-
βλυση ἰσαρίθμων αἰχμῶν τοῦ ὀξυγωνίου βασι-
κοῦ φιλοσοφικοῦ προβλήματος. Καὶ ἐπειδὴ δὲν
κατορθώνεται τοῦτο, ἐπιχειρεῖται, μὲ τὸν ἀφυ-
δατωμένο ὅρο «ρεαλισμὸς», ἡ ἄλωσή του ἀπὸ
τὰ μέσα. Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὅποιο, ὑπὸ τὴν
προσωνυμία τοῦ «ρεαλισμοῦ» ἐπιδιώκεται ἡ ἐμ-
φάνιση τῆς ὕλιστικῆς ἐκδοχῆς στὴ «Γνωσιολο-
γία», ἐπιτρέπει τὴν ἐπίκρισή μας. Χαρακτηρι-
στικὸ εἶναι ὅτι ὁ γνωστὸς ἐκλεκτικὸς ἰδεαλι-
στὴς Ν. HARTMAN, παρουσιάζεται ἀπὸ τὸν
κ. Ε. Παπανοῦτσο ὡς «ὁ κορυφαῖος θεωρητικὸς
τῆς παράταξης τοῦ ρεαλισμοῦ» (σελ. 86), ἢ ὡς
ἀσκῶν ἐπιτροπεία ἐπὶ τοῦ ὕλισμοῦ! Μεταξὺ ἄλ-
λων, ὅπου διαφαίνεται ἡ νεοκαντιανὴ ὑφή τῆς
θεωρίας τοῦ Ν. HARTMAN (σελ. 50 κ.έ.),
στὴ σελίδα 87 ὁ κ. Παπανοῦτσος παραθέτει
καὶ τὸ ἐπόμενο ἀπόσπασμα, σταχυολογημένο ἀ-
πὸ αὐτὸν καὶ ἀναφερόμενο στὸ βασικὸ φιλοσο-
φικὸ πρόβλημα. Λέγει ὁ HARTMAN:

«Ὁ Κάντ δύο μόνο λύσεις ἔβλεπε στὸ
πρόβλημα τῆς γνώσης: ἡ ἢ παράσταση κα-

θορίζεται από τὸ ἀντικείμενο (ρεαλισμός), ἢ τὸ ἀντικείμενο καθορίζεται ἀπὸ τὴν παρὰσταση (ιδεαλισμός). Ἀλλὰ ἡ πρώτη λύση ἀποκλείεται, γιατί σὲ μὴ τέτοια περίπτωση ἡ A PRIORI γνώση δὲν μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ. Ἄρα μένει ἡ δεύτερη: τὸ ἀντικείμενο καθορίζεται ἀπὸ τὴν παρὰσταση, τοὺς νόμους στὴ φύση τοὺς ὑπαγορεύει ὁ Νοῦς. Τὸ λάθος ὅμως τοῦ Κάντ (συνεχίζει ὁ HARTMAN) εἶναι πὺ δὲν πρόσεξε ὅτι ἡ διάζευξή του δὲν εἶναι πλήρης. Ὑπάρχει καὶ τὸ τρίτο ἐνδεχόμενο: παρὰσταση καὶ ἀντικείμενο καθορίζονται ἀπὸ μὴ καὶ τὴν ἴδια ἀρχή, τίς κατηγορίες».

Οὔτε κατ' ὑποψίαν ὑλιστὴς ὁ ἄνθρωπος ἐφ' ὅσον ἔτσι ἢ ἄλλοιῶς ὑποτάσσει τὸ εἶναι στὸ συνειδέναι. Καὶ ἐνῶ μὲ τὸν ὅρο «ρεαλισμός», ὅπως εἶδαμε, ἐπιχειρεῖται ἡ ὑποκατάσταση τοῦ ὑλισμοῦ, ὑπὸ τὸν ἴδιο αὐτὸ ὅρο ὁ ἀντικειμενικὸς ιδεαλιστὴς Πλάτων παρουσιάζεται ἀπὸ τὸν κ. Παπανοῦτσο, οὔτε λίγο οὔτε πολὺ, ὡς πληρεξούσιος τοῦ ρεαλισμοῦ (ὑλισμοῦ;).

«Ὅπως ὅμως κάθε ἄλλο παρὰ ιδεαλιστικὴ εἶναι ἡ πλατωνικὴ «ἰδεολογία» (ἡ ἰδέα στὸν Πλάτωνα δὲν εἶναι συνειδησιακὸ προϊόν, ἀλλὰ αὐθύπαρκτη πραγματικότητα, τὸ μόνον καθ' αὐτὸ ὄν), ἔτσι καὶ μὲ τὸν ἐγκλεισμό (IMMENCE) τῶν εἰδῶν μέσα στὸ εἶναι τῶν πραγμάτων, πὺ πρεσβεύει ἡ ἀριστοτελικὴ ὄντολογία δὲν συνθηκολογεῖ μὲ τὸν ιδεαλισμό. καὶ οἱ δύο θεωρίες εἶναι στὸ βάθος ρεαλιστικὲς. Ἡ ἀριστοτελικὴ μάλιστα, ὅπως διαμορφώθηκε ἀπὸ τὸν μεγάλο καθολικὸ φιλόσοφο τοῦ ΙΔ' αἰῶνα Θωμᾶ τὸν Ἀκινάτη, ἔγινε τὸ προτύπιο τοῦ ρεαλισμοῦ πὺ ἀποτελεῖ τὸ ἐπίσημο δόγμα τῆς ὠριμῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας» (σελὶς 17).

Συνεπῶς, ἐφ' ὅσον κατὰ τὴ διατομή τῆς ἐννοίας τοῦ ιδεαλισμοῦ, ἀντιδιαστέλλεται πρὸς τὸν ὅρο τοῦτο ὁ ἰδρυτὴς τοῦ ἀντικειμενικοῦ ιδεαλισμοῦ, ὁ Πλάτων, καταχωρούμενος στὸν «ρεαλισμό» (μὲ ταυτισμὸ τῆς ἐννοίας τῆς ἀντικειμενικῆς ιδέας πρὸς τὴν ἐννοια τῆς ὕλης) δυὸ πράγματα μπορεῖ νὰ συμβαίνουν: ἢ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀντικειμενικὸς ιδεαλισμός, καὶ τότε μένει θέση μόνον γιὰ τὸν ὑποκειμενικὸ ιδεαλισμὸ ἢ τουλάχιστον ἀνοίγει ὁ δρόμος πρὸς αὐτόν, ἄρα καὶ στὸ σοσιαλισμὸ ἢ ὅτι ὁ φιλοσοφικὸς ὑλισμὸς συγχέεται καὶ ἐξαφανίζεται μέσα στὸ «ALTER EGO» του, τὸ ρεαλισμὸ, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι δυνατό νὰ διαφορῇ ἀπὸ ἓνα συγκεκριμένο ἀντικειμενικὸ ιδεαλισμὸ. Καὶ οἱ δυὸ ὅμως περιπτώσεις ἀνάγονται σὲ ἓνα καὶ τὸν αὐτό, κοινὸ παρονομαστή, ἀντίθετο πρὸς τὴν ὑλιστικὴ ἐκδοχή. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ εἰπωθοῦν τὰ πράγματα μὲ τὸ ἀληθινὸ ὄνομά τους.

Ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ «ρεαλισμός», τάση τῆς σχολαστικῆς τοῦ μεσαίωνα, πρεσβεύει τὴν ἀντικειμενικὴ ὑπαρξή (REALIA) τῶν γενικῶν ἐννοιῶν (UNIVERSALIA = γένη), θεωρούμενος ὡς προέκταση τοῦ ἀντικειμενικοῦ ιδεαλισμοῦ τοῦ Πλάτωνα. Καὶ στέκεται ὁ νομιναλισμὸς — ἡ ἄλλη

τάση τοῦ μεσαιωνικοῦ σχολαστικισμοῦ — ἀπὸ τίς θέσεις τοῦ ὑλισμοῦ, ὁ ἐτερόδοξος πολέμιός του. Ἐνδεικτικὰ ἀναφερόμαστε στὸ ὅτι μὲ τὸν ἀπειρώμενο ἀπόλυτο ταυτισμὸ του μὲ τὸν Πλάτωνα, ἀδικεῖται ὁ Ἀριστοτέλης καὶ παίρνει ἓναν εἰδικὸ προσανατολισμὸ ἢ «γωνία ὄψεως» τοῦ κριτικισμοῦ σὲ βάρος τῆς ἀντικειμενικότητος, ἄρα καὶ τοῦ ἀντιδογματισμοῦ, ἐφ' ὅσον εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Σταγειρίτης φιλόσοφος σημειώνει ἀπόκλιση πρὸς τὸν ὑλισμὸ, ἀπορρίπτοντας ὅπωςδήποτε τὴν ιδεαλιστικὴ θεωρία τοῦ δασκάλου του, γιὰ τὴ δῆθεν αὐτόνομη ὑπόστασις τῶν ιδεῶν ἀπὸ τὰ πράγματα. Εἶναι ἐπίσης γεγονὸς ὅτι, σὲ ἀντιδιαστολή πρὸς τὴν ἐννοια πὺ ἀποκτᾷ προκειμένου γιὰ τὴν τέχνη καὶ τὴν φιλολογία, ὁ ὅρος «ρεαλισμός» στὴν σύγχρονη φιλοσοφία τοῦ «μέσου κόμματος», κατὰ τὸν JOSEPH DEITGEN, εἶναι ἓνας ὅρος ὁ ὁποῖος καλύπτει τὴν συμβιβαστικὴ ἀπέναντι στὰ ἀντιπαρθεμένα ρεύματα καὶ τὴν ἀσάφεια ὡς πρὸς τὸ νόημά τους.

Συνεπῶς πρὸς αὐτὴ τὴ γραμμή, ὁ κριτικισμός, δοκιμάζει, μὲ τὴν «ἀφυλοποίηση» τοῦ «ὄντος» μὴ δεύτερη διχοτόμηση τοῦ βασικοῦ φιλοσοφικοῦ προβλήματος. Στὴ σελ. 192 διαβάζουμε:

«Ἀντίθετα πρὸς τίς δογματικὲς, τὴν κριτικὴ λύση τοῦ ὄντολογικοῦ προβλήματος πρέπει νὰ τὴν χαρακτηρίσει ὅχι μονομέρεια πὺ στενεύει τὸν πνευματικὸ ὁρίζοντα ἀλλὰ ἢ σύνθεσις τῶν ἐπὶ μέρους ἀποψέων σὲ μὴ ἀκεραιωμένη, συνολικὴ θεώρηση».

Ἀλλὰ, ἢ σύνθεσις, ἐπὶ τοῦ ὄντολογικοῦ πεδίου, κατὰ τὴν προκειμένη ἐκδοχή τοῦ κριτικισμοῦ, προϋποθέτει τὸ διχασμὸ τοῦ εἶναι σὲ ἓνα ὑλικὸ καὶ σὲ ἓνα πνευματικὸ στοιχεῖο, πρᾶγμα τόσο ἀνακόλουθο, ὅσο καὶ ἢ συζητούμενη «συναίρεσή» τους, ἐφ' ὅσον οἱ δυὸ αὐτοὶ ὅροι δίστανται καὶ προσάγονται ὡς ριζικὰ καὶ ἀπόλυτα ἀνόμοιοι, ὅποτε δὲν εἶναι δυνατό νὰ περάσει ὁ ἓνας στὸν ἄλλο ἐφ' ὅσον λείπει τὸ κοινὸ μεταξὺ τους συνδετικὸ στοιχεῖο. Μὲ τὴ μορφὴ ἀπορίας αὐτὴ τὴν ἀποψη τὴ συναντᾶμε καὶ στὴ σελ. 16 τῆς «Γνωμολογίας».

«Πῶς εἶναι δυνατό κάτι, πὺ δὲν μετέχει κατὰ κάποιον τρόπο στὸ ὄν νὰ ἐπικοινωνεῖ μαζί του;»

Τὸ ἀναπάντητο καὶ αὐτονόητο ὡστόσο αὐτὸ ἐρώτημα, τὸ ἀντιστρέφουμε, παραθέτοντάς το σὺν τὴν ἀπόκρισή μας στὸ σχετικὸ διαπόρημα. Ἐπιχειρώντας ἐπομένως ὁ κριτικισμὸς τὴν ἄρση τῆς ἀντινομίας μὲ τὴν «πνευματοποίηση» τοῦ «ὄντος» καὶ μὲ τὴν «ἀφυλοποίηση» τοῦ πνεύματος (ἀρνούμενος δηλ. τὴν ὑλικότητα τῆς σκέψης, ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ἀντικειμενικῆς ὑπαρξῆς τῆς ὡς ἀντικατοπτρισμοῦ ἢ εἰκόνας, ἀντανάκλασης), ἀνάγει τοὺς ὅρους τοῦ προβλήματος σὲ καθαρὸ ιδεαλισμὸ. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι στὴ «Γνωμολογία» συναντᾶμε κατάφαση ὅσον ἀφορᾷ κάποιες ἀνυπερβλήτες καὶ ἄλυτες ἀντιφάσεις, διαλαμβανόμενες στὸ φιλοσοφικὸ ἔργο τοῦ Κάντ. Ἐπὶ παραδείγματι στὴ σελ. 62 διαβάζουμε:

«Πῶς εἶναι δυνατόν στὴν ἐπέκτασή του (τὸ πρᾶγμα) νὰ εἶναι καὶ ἑ αὐτό,

ένω στο δοσμένο τμήμα του να είναι μόνο φαινόμενο...».

Και πάρα κάτω:

«Έδω υπάρχει μέσα στη φιλοσοφία του Κάντ ένα ρήγμα που δεν μπορεί με καμμιὰ ερμηνεία να κλειστεί. Η θεωρία των ιδεών αντιφάσκει προς την θεωρία των φαινομένων».

Μάλιστα, έτσι είναι. Πώς όμως διακανονίζεται ή αντινομία τούτη και πώς αίρεται ή αντίφραση, προς ποιά κατεύθυνση δηλ. κινείται το βέλος του κριτικισμού; Ποιά θέση υιοθετεί τούτος απέναντι στη φιλοσοφία του Κάντ, ή όποια, εάν από κόκκινο νήμα, διατρέχεται από την τάση της συμφιλίωσης του υλισμού με τον ιδεαλισμό; Προκρίνει το «πράγμα καθ' έαυτό» στην υλιστική ή στην ιδεαλιστική έκδοχή του; Το θεωρεί ως όν υπάρχον έξω από εμάς (υλιστική πλευρά του Κάντ) ή ότι είναι υπερβατικό, απροσπέλαστο στη γνωστή διαδικασία του ανθρώπου (ιδεαλιστική πλευρά του Κάντ;). Δέχεται το ότι ή πείρα, οι αισθήσεις είναι ή μοναδική πηγή της γνώσης μας (αισθησιαρχική έκδοχή και υπό όρισμένους όρους υλιστική απόληξη της φιλοσοφίας του Κάντ) ή υιοθετεί την Α PRIORI ένυπαρξη των κατηγοριών (ιδεαλιστική ρίζα του συστήματός του;). Τόσο κατά την έκθεση της «αντινομικής μορφής της όντολογικής άπορίας» (σελ. 14—28), όπου παραθέτει και αντιπαραβάλλει σταθμίζοντας τη «ρεαλιστική» και την «ιδεαλιστική λύση» της συζητούμενης άπορίας, καθώς και κατά την έκθεση των κριτικών αποτιμήσεων που δοκίμαζει (σελ. 28—49), όπως και κατά την «φαινομενολογική» θεώρηση και τη «διατομή» της έννοιας του υποκειμένου, δεν κάνει άλλο από το να παρακάμπτει συνεχώς το βασικό φιλοσοφικό πρόβλημα, επιδιώκοντας την «άρση» της αντινομίας από τη «γωνία όψεως» του υποκειμενικού ιδεαλισμού του Κάντ. Αναγνωρίζοντας κανείς απόψεις σαν αυτές του Ν. HARTMAN που προαναφέραμε σχετικά με την «κρίτη διάσταση» και περί «ένυπαρξεως των κατηγοριών», αρνούμενος συνεπώς, την υλιστική θέση του Κάντ, δεν ανάγεται σε όμολογο των ιδεαλιστικών ερμηνευτικών της και δεν προβάλλει, γι' αυτό, ως άπροσποίητος νεοκαντιανός; Και το έλισσημαινόμενο από τον κ. Ε. Παπανούτσο ρήγμα στη φιλοσοφία του Κάντ εύρύνεται και α-λοβαίνει σε βάρος του «κριτικισμού» του, από τη στιγμή, όπου αυτός επιστρατεύει το παρονομαζόμενο (υποκείμενο τρίτου βαθμού», ένα υποκείμενο προικισμένο με τις Α PRIORI μορφές και κατηγορίες, στην ούσία δηλ. Ισόθεο, αφού του αναγνωρίζει την ικανότητα του πλαστοουργού του «όντος» την εικόνα του όποιου θεωρεί δημιουργημα του λογικού, του έγώ, που θεμελιώνει την αντικειμενική πραγματικότητα με τα προεμπειρικά δομικά στοιχεία του χώρου, του χρόνου, της αλτιότητας κλπ. (σελ. 87;). Και έπειδή μιὰ τέτοια προέκταση της λογικής του πράγματος οδηγεί εύθέως στο σολιπισμό α λα Μπέρκλεϋ (και είναι τούτο ό επιάλτης και ή άγωνία του κριτικισμού), ίσως και από παραδοχή της αντικειμενικής πραγματικότητας, παραδοχή έλαυνόμενη από επιστημονική άφετη-

ρία, για τους λόγους αυτούς, παρακάμπτοντας το κύριο φιλοσοφικό πρόβλημα, ό κριτικισμός προσφέρει το σχήμα της συζυγίας «υποκείμενο — αντικείμενο» με όλους τους «δυνατούς» αλληλοκαθορισμούς, για να μη χωθεί το περιθώριο και ή εύχέρεια της ανακρέμασης ενός σωτηρίου αγκίστρου στην όροφή του πραγματικού είναι (σελ. 89). Μέσα σε τέτοιες έσωτερικές αντινομίες κινείται ό κριτικισμός όπως αναλυτικότερα θα δούμε πάρα κάτω.

Κατά την άδρομερή σκιαγράφηση των κρίσιμων αναβαθμίσεων της φιλοσοφίας που επιχειρήσαμε, τα όνόματα του Σωκράτη, του Πλάτωνα, του Άριστοτέλη, του DESCARTES, του HUME και του Κάντ, εμφανίζονται στον αναφερόμενο πρόλογο ως:

«Τα έκλεκτότερα φιλοσοφικά πνεύματα της ιστορίας, που εργάσθηκαν για να σώσουν τον άνθρωπο και την αξιοπρέπειά του από τα επικίνδυνα θέλγητρα του δογματισμού» (σελ. 10).

Έφ' όσον με τον όρο «δογματισμός» δεν έξυπονοείται αποκλειστικά, ή σφαλερή, και απολαθωτική για τη σκέψη μεθοδολογία, άμάρτημα στο όποιο μπορούν να υποπέσουν και ό υλισμός και ό ιδεαλισμός (τον δεύτερο μάλιστα παρακολουθεί ως χαρακτηριστικό γνώρισμα, ως κατηγορούμενό του) και έπειδή τούτος χρησιμοποιείται περισσότερο για να συγκαλυφθούν οι διω διαμετρικά αντίθετοι πόλοι των βασικών φιλοσοφικών συστημάτων, που όπως είπαμε προσδιορίζονται από την άποκριση στο έρώτημα ΤΛΗ ή ΠΝΕΥΜΑ, γι' αυτό είναι πρόδηλο ότι και από την άποψη αυτή ό προσρισμός και ή άφετηρία του θεωρούμενου έγχειρήματος, έ-στω και αν χρεωσθεί να τα αναζητήσει κανείς σε ύστατη ανάλυση, χρεωπιστώνονται στη μερίδα του ιδεαλισμού. Δεν σκοπεύουμε, φυσικά, έ-στω κ' έτσι να υποβαθμίσουμε μικρόχαρα την άξία των στοιχείων εκείνων τα όποια αποθέ-τουν τη σφραγίδα του θετικού μέρους στην προβληματική του κ. Παπανούτσου, όταν μάλιστα αυτά ροκανίζουν μούμιες που φυλάσσονται στη λειψανοθήκη, είτε συνεργούν στην αποκά-λυψη μερικών έστω από τις «έγγενεις» αδυναμίες της ιδεαλιστικής φιλοσοφίας, όπως και όταν ακόμα θέτουν προβλήματα που άφορούν την προοδευτική σκέψη γενικότερα. Δεν είναι όμως έπιτρεπτό να κλείνει κανείς τα μάτια και να άρνείται την επιβαλλόμενη αντικαταβολή, όταν βρίσκεται μπροστά στην διαπίστωση όπου τα μνημονευόμενα όνόματα των φιλοσόφων, που έ-πικοσμοϋν την αναφερόμενη περιγραφή των κορυφαίων αναβαθμίσεων της φιλοσοφίας παραχω-ρούνται άμέσως είτε έμμέσως, σαν πρώτη ύλη στο χρωστήρα της ιδεοκρατίας και της μετα-φυσικής, για την είκονογράφηση και επένδυση της ιδεαλιστικής πινακοθήκης, ή έστω μιās πι-νακοθήκης με έντονη τη διαφάνεια του ιδεαλι-σμού.

Και έπειδή συμβαίνει κάτι τέτοιο, από έδω, αναπηδάει και ή εξήγηση στην άπορία πώς έ-νώ ή «κριτική» μεθοδολογία βεβαιώνει ότι συγ-καταριθμεί όλα τα ρεύματα και τις τάσεις στο

φιλοσοφικῶς χάρτη της, ἄσκει ἐν τούτοις, ἔξαν-
τλητικὰ τὴν αὐστηρότητά της σὲ βάρος τοῦ ὑ-
λισμοῦ, τὸν ὁποῖο ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀγνοεῖ καὶ οὐ-
σιαστικὰ κηρύσσει σὲ ἀφάνεια ὀνόματα ὅπως τοῦ
Δημόκριτου, τοῦ Ἡράκλειτου, τοῦ JOHN
LOCKE, τοῦ GASSEDI, τοῦ DIDEROT κλπ.
«Γιατὶ πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ δηλώνει κα-
νεῖς σοβαρὰ ὅτι κατανικάει τὴν ἔλξη τοῦ
ἰδεαλισμοῦ, ὅταν στηρίζεται στὴν βακτη-
ρία τῆς ἰδεοκρατίας τοῦ Πλάτωνα, ἐνῶ προσ-
περνάει ἀλεξιθόρυβος τὸ Δημόκριτο, τὴ στιγμὴ
ὅπου ἡ διένεξη τοῦ περιώνυμου ὑλισμοῦ του μὲ
τὸν ἰδεαλισμὸ τοῦ Πλάτωνα κληροδοτεῖ τὸν
ὅρο μὲ τὴν προσωνυμία τοῦ ὁποῖου πολιτογρα-
φεῖται στὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας ὁ διαπλη-
κτισμὸς τῶν δύο βασικῶν φιλοσοφικῶν συστη-
μάτων, ὡς ἀγώνας τῆς «γραμμικῆς Δημόκριτου»
κατὰ τῆς «γραμμικῆς Πλάτωνα;» Ἔτσι, ἡ «κρι-
τικὴ» μεθοδολογία ἐπιχειρεῖ τὴν ἐπαγγελλο-
μένη «ἀνιψωτικὴ» καὶ «ὑπερκομματικὴ» σύν-
θεσή της, ἀπὸ τὸ βαθῆρα τοῦ ἰδεαλισμοῦ.
Καὶ ἐνασμενίζεται στὸ νὰ ἐξασφαλίζει καὶ
τὸ «ὑλιστικὸ» σύμβλημα (ἂν εἶναι ποτὲ
δυνατὸ νὰ γίνεῖ μιὰ τέτοια συναίρεση),
ἀπὸ δεύτερο χέρι ἀπὸ τὴν δυσχελεῖ δηλ. φιλοσο-
φία τοῦ Ἀριστοτέλη, τοῦ DESCARTES, τοῦ
Κάντ, κλπ., τοὺς ὁποῖους φυσικὰ διυλίζει μέσα
ἀπὸ τὸν ἐλεγκτῆρα τοῦ «ρεαλισμοῦ» πρὸς ὄφε-
λος τοῦ ὑποκειμενικοῦ ἰδεαλισμοῦ κυρίως. Θὰ
μποροῦσε κανεῖς νὰ πᾶι πάρα πέρα καὶ νὰ ὑπο-
θέσει ὅτι ἐπὶ τὸν ἀστόχαστη ἄρνηση τοῦ
ὑλισμοῦ ἀπὸ τὸν «κριτικισμό», τὸ ἀψέντι του
ἐξατμίζει καὶ αὐτὸν τὸν HEGEL, τὸν ἄκρο ἰ-
δεαλιστὴ φιλόσοφο, ἐπειδὴ τὸ ὄνομα τοῦ με-
γάλου γερμανοῦ φιλόσοφου συνδέεται ἄρρη-
κτα μὲ τὴν διαλεκτικὴ. Ἀλλὰ τότε ποῖα ἡ ἀ-
ξία τῶν ἀντιδογματικῶν διακηρύξεων, ἐφ'
ὅσον ἡ μέθοδος τοῦ HEGEL ὁρθώνεται ἀν-
τίπαλο δέος πρὸς τὸ δογματισμό; Μήπως μὲ
αὐτὸ ἐπιχειρεῖται νὰ παρακαμφθεῖ ἕνας κρί-
σιμος ἀναβαθμὸς στὴν ἀνάπτυξη τῆς φιλοσο-
φίας, ἐπειδὴ ἡ ἀπόλυτη ἰδεοκρατία τοῦ HE-
GEL κορυφώνει τὴν πορεία τοῦ ἰδεαλισμοῦ ὡς
τὸ σημεῖο ὅπου τὸν κάνει νὰ εἶναι ἕνας ἀνε-
στραμμένος σὲ περιεχόμενο ὑλισμὸς, ἀνάβαση
ἀπὸ ὅπου προβάλλει νικητὴς ὁ ὑλισμὸς, ὀπλι-
σμένος μὲ τὴν ἀναμορφωμένη καὶ ὀξυκόρυφη
διαλεκτικὴ μέθοδο τοῦ μεγάλου γερμανοῦ φι-
λόσοφου; Ἀλλὰ τότε μαρτυροῦνται «ἐκλεκτι-
κὲς συγγένειες» τῆς κριτικῆς μεθοδολογίας ποὺ
φθάνουν μέχρι τὴν ἀπόρριψη θετικῶν στοιχεί-
ων, ποὺ τῆς κληροδοτεῖ καὶ ἡ ὁμογάλακτη πρὸς
αὐτὴν ἰδεοκρατία.

Ἐνα ἀκόμα ἐρώτημα ἰχνηλατεῖ τὴν ἀντι-
κειμενικότητα μὲ τὴν ἀπορία: μήπως ἡ ἔννοια
μὲ τὴν ὁποία ἡ «κριτικὴ» μέθοδος περιβάλλει
τὰ μνημονευόμενα δόγματα, ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸ
ὅτι οἱ συζητούμενοι φιλόσοφοι ἀποκρίθηκαν μὲ
τὴν τελευταία λέξη τῆς κατάφρασης στὸ πύρι-
νο πρόβλημα τῆς ἀλήθειας; Καὶ ὅμως στὴν
ἀρχαία φιλοσοφία δὲν συγκαταριθμοῦνται μόνο
ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Πλάτων, ἀλλὰ καὶ ὁ Δη-
μόκριτος καὶ ὁ Ἡράκλειτος, οἱ ὁποῖοι ἀσχολή-
θηκαν ἐπίσης μὲ τὴν γνώση. Οἱ δύο τελευ-
ταῖοι, μάλιστα, διαφορίζονται καὶ ἀντιπαρατί-
θενται πρὸς τοὺς πρώτους οἱ ὁποῖοι ἐρμηνεύ-

ουν τὴν γνώση ἰδεαλιστικὰ (ὁ Πλάτων θεωρεῖ
τὸ σῶμα τάφο τῆς ψυχῆς), κατὰ τὸ ὅτι τὴν
ἐξηγοῦν ὑλιστικὰ καὶ διαλεκτικὰ (εἶναι ὁ Ἡρά-
κλειτος ὁ πατέρας τῆς διαλεκτικῆς). Στὸν Ἀρι-
στοτέλη ἀνήκει ἡ κρίση ὅτι ἡ μέθοδος τοῦ Δημό-
κριτου (καὶ τοῦ Λεύκιππου) εἶναι καλύτερη ἀπὸ
τοῦ Σωκράτη καὶ τοῦ Πλάτωνα («ἀντίθετα στὴ
μελέτη τοῦ σύμπαντος ἀκολουθοῦσαν τὴν καλύτε-
ρη μέθοδο: νὰ ξεκινᾷς μόνο ἀπὸ κείνο ποὺ ὑ-
πάρχει μπροστὰ σου στὴν ἴδια τὴ φύση, τέ-
τοιο, ὅπως εἶναι στὴν πραγματικότητα»). Ἀμ-
φισβητοῦνται ἄραγε τὰ τόσο καθαρὰ αὐτὰ λό-
για τοῦ Ἀριστοτέλη, τοῦ θεμελιωτῆ τῆς Λογι-
κῆς; Ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἡ ἀπορία: πῶς καὶ ὡς ποῦ
δέχεται ὁ κ. Π. τὸν Ἀριστοτέλη. Πρὸς ποῖα
πλευρὰ τοῦ ἔργου τοῦ μεγάλου Σταγειρίτη φι-
λόσοφου θωρακίζεται ὁ «κριτικισμὸς» μὲ τὴν
«ἀντιδογματικὴ» ἀσπίδα του; Πρόδηλο ὅτι
βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ μιὰ ἀκανθώδη ἀντί-
φαση, ὅπου ἡ κριτικὴ σκέψη, καίτοι αὐτοπα-
ρουσιαζόμενη ἀνένδοτη πρὸς κάθε σκοπιμότη-
τα, δὲ διστάζει νὰ θηρεύει «ἐν ἀδικίᾳ» τὴν ἀ-
λήθεια, μετερχόμενη τὴν προσωποληψία σὲ
βάρος καὶ αὐτοῦ ἀκόμα τοῦ Ἡράκλειτου.

Ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Πλάτων, ὅταν ἐπικα-
λοῦνται τὴν κίνηση τῶν πάντων, κληροδοτοῦν
ἀναμφιδόλως ἀξιόλογα στοιχεῖα διαλεκτικῆς.
Θὰ ἦταν ὡστόσο κανεῖς ἀσυνήθως πρὸς
τὴν ὅλη θεωρητικὴ σκευὴ τους, ἂν τοὺς κατα-
μαρτυροῦσε καὶ μιὰ ἄλλη ἀλήθεια, ὅτι δηλ. καὶ
οἱ δύο τους, ὅταν ἐξομοιώνουν ἄστοχα τὴν ὁρ-
θὴ διαλεκτικὴ τοῦ Ἡράκλειτου μὲ τὶς σοφιστι-
κὲς ἀκυρότητες τοῦ Κρατύλου, ὑποστηρίζουν
μὲ φανατισμὸ ὅτι δὲν μποροῦμε γι' αὐτὸ νὰ
γνωρίσουμε τὰ πράγματα; Καὶ ἂν αὐτὸ εἶναι
σιωστό, φέρεται κανεῖς ἄδικα πρὸς τὴν κριτικὴ
μέθοδο, ὅταν μιλάει περὶ «ἐκλεκτικῶν συγγε-
νειῶν», ἐφ' ὅσον αὐτὴ ἐπιμένει νὰ ἀποκλείει ἀπὸ
τὸν διάλογο τὸν Ἡράκλειτο, ὁ ὁποῖος ἀποκρίνε-
ται μὲ κατάφραση στὸ ἐρώτημα ἂν μποροῦμε νὰ
βροῦμε τὴν ἀλήθεια;

Εἶναι γνωστὸ ὅτι στίς ἡμέρες μας μὲ τὴν
«ἐνδειξη» «στροφὴ πρὸς τὸν Ἡράκλειτο» γίνε-
ται μιὰ νέα ἀναβλάστηση τοῦ πνεύματος. Ἡ
ἀναβάθμιση τῆς ἀνώτερης κλίμακας τῶν ἀξιῶν
τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς κοινωνικῆς σκέ-
ψης, κερδίζεται μὲ τὴν καταξίωση τῆς διαλε-
κτικῆς μεθόδου, ἡ ὁποία ἔχει γιὰ πυρῆνα τῆς τὸ
νόμο τῆς ἀντιφάσεως. Γι' αὐτὸ δὲν συγκοιμίζε-
ται ἄνομα ἀπὸ τὴν «βίβλο γενέσεως» τῆς διαλε-
κτικῆς, ὁ προβαλλόμενος στὴ σύγχρονη ἱστορι-
κὴ καμπὴ τοῦ πνεύματος Ἐφέσιος στοχαστής,
ὁ Ἡράκλειτος, ἐφ' ὅσον εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ
περισσότερο μὲ τὴ δύναμη τῆς πρόβλεψης ἀνα-
ζητᾷ τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων, στὸν ἀντι-
φατικὸ χαρακτῆρα τους, ἐπισημαίνοντας τὸ
σχετικὸ νόμο. Βέβαια ὁ Ἀριστοτέλης ἀνατρέ-
πει τὴν ἐρμηνεία τοῦ Ἡράκλειτου. Ἱστορικοὶ
λόγοι ἀναγκάζουν νὰ περάσει ἡ ἀνάβαση τοῦ
πνεύματος μέσα ἀπὸ τὴ σχέση καὶ τὴν ἀπολυ-
τοποίηση τῶν χωριστῶν καὶ ἀντιτιθεμένων
πλευρῶν τοῦ ὄντος. Μὲ τὸν Κάντ ὡστόσο,
πρόδρομο, καὶ κυρίως μὲ τὸν HEGEL, ἐγκαι-
νιάζεται ἡ προκειμένη στροφὴ πρὸς τὴ δια-

λεκτική, ή οποία κορυφώνεται με την επιστημονική φιλοσοφία, τον διαλεκτισμό και ιστορικό υλισμό.

Κατά λογική συνέπεια έρχεται ή σειρά ενός άλλου έρωτήματος: πώς και ως πού ό κ. Π. δέχεται τον Κάντ; Διότι, όπως φαίνεται, ό «κριτικισμός», ακυρώνοντας ή μη αποδεχόμενος με την προσήκουσα συνέπεια τὰ αντικειμενικά δεδομένα και αγνοώντας τὰ γόνιμα σπέρματα διαλεκτικής και υλισμού που ένυπάρχουν στο έργο του Κάντ («πράγμα καθ' έαυτό» «άντινομίες του λογικού», «συνθετική μέθοδος» κ.ά.) επιχειρεί ακόμα μιὰ φορά μονόπλευρη ακρόαση του έργου ενός φιλοσόφου. Είναι αλήθεια ότι δέν αντιστρέφουν τὸ νόμισμα του Κάντ οί ιδεοκράτες επίγονοι και δέν τους προσπερνάει σέ αυτό ό νεοκαντιανός «κριτικισμός». Έπιστροφή, λοιπόν, ναι. Όχι, ωστόσο, στον Έράκλειτο αλλά στον Κάντ. Σέ κείνον όμως τον Κάντ στον όποιον τὸ «πράγμα καθ' έαυτό» στέκεται υπερβατικό, ακρόπολη απόρθητη στις έξόδους της γνώσης, όποτε ή κριτική μέθοδος αιχμάλωτη του άγνωστικισμού γίνεται άνίκανη νά θηρεύσει τήν αλήθεια.

Είναι τὸ ίδιο ακροβελής ή «μεθοδολογία» του κριτικισμού και ως προς τον DESCARTES. Οί «έκλεκτικές συγγένειες» δέν έννοούν «εύήκοον ούς» στο AUDIATUR ET ALTERA PARS και όταν αυτή ένυπάρχει σέ έναν και τον αυτό συγγραφέα. Πέπλος σιωπής επικαλύπτει τους δεσμούς του μεγάλου στοχαστή με τον υλισμό και τή διαλεκτική. Η προσπάθεια για τήν όρασή του γίνεται μέσα από τὸ πρίσμα του υποκειμενικού ιδεαλισμού. Έτσι στί, σελ. 291 της «Γνωσιολογίας» διαβάζουμε:

«Κατάλαβα, γράφει ό DESCARTES, πώς ήμουν μιὰ υπόσταση που όλόκληρη ή ουσία ή ή φύση της δέν είναι παρά τὸ νά σκέπτεται και που δέν έχει ανάγκη, για νά υπάρχει, από κανέναν τόπο κι' ούτε έξαρτάται από τίποτα τὸ υλικό».

Και πάρα κάτω:

«Ένας σύγχρονος φιλόσοφος, που σ' αυτή τή περιοχή θέλησε ν' αναστήσει τον καρτεσιανισμό, αλλά και νά τον κάνει ριζικότερα σαφή στις αρχές του, ό EDMUND HUSSERL γράφει για τὸ γεωμέτρη φιλόσοφο της «MATHEMATIQUE UNIVERSELLE»: ό PESCARTS εγκαινιάζει ένα νέο τύπο φιλοσοφίας. Με αυτόν ή φιλοσοφία αλλάζει έντελώς γραμμή και περνάει ριζικά από τον άπλοϊκό αντικειμενισμό στον υπερβατολογικό υποκειμενισμό...».

Δέν μένει τίποτα λοιπόν από τον ιστορικά προσδευτικό χαρακτήρα της «καρτεσιανής αμφιβολίας»; Δέν μένει τίποτα από τήν φιλοσοφικά υλιστική ουσία του αντικειμενισμού του, ακόμα και όταν αυτός παραμένει μηχανικός, άπλοϊκός, αν θέλετε; Είς έπίμετρο ό κ. Π. περιορίζεται στο νά αναφέρει χωρίο του GILSON, όπου ό PESCARTES παραδίδεται ως έμοούσιος στο σολιπιστή Μπέρκλεϋ... Άλλά, τότε, πώς είναι δυνατό νά αναληφθεί σταυροφορία για νά σωθεί ό άνθρωπος από τὰ θέλ-

γητρα του δογματισμού, όταν ό ίδιος ό κ. Π. στην προβληματική του κάθε άλλο παρά απαλλαγμένος φαίνεται νά είναι από τὸ δογματισμό; Τί άλλο δείχνει ή μεροληπτική στάση, όταν π.χ. κατά τήν γενική επισήμανση της ιστορικής ανάβασης του πνεύματος παρακάμπτει κρίσιμους αναβαθμούς όπως τον γαλλικό διαφωτισμό;

Διαβάζουμε στον πρόλογο της «Γνωσιολογίας»:

«Στή φιλοσοφική γλώσσα κριτική (άντίθετα προς τή δογματική) ονομάζεται ή σκέψη που πριν παραδεχθεί μιάν αλήθεια, από όπουδήποτε και αν παρουσιάζεται ζητεί και εξετάζει τους τίτλους της για νά θεβαιωθεί ότι τὸ κύρος της τὸ παίρνει αποκλειστικά και μόνο από τή δική της αξία και όχι από κάποιαν άλλη, αξία άσχετη προς τή φύση της, σκοπιμότητα» (σελ. 9).

Πολύ ώραία. Άλλά, ποιά ή σκοπιμότητα ή όποία αναγκάζει νά προσποιηθεί άγνοια και νά άφανίσει ένα τέτοιο κρίσιμο στάδιο, «κατ' έξοχήν» πλούσιο σέ καταβολές κριτικισμού όταν στην εποχή του ό Λόγος ήταν τὸ μοναδικό μέτρο των αξιών; Η εύλάβεια και ό σεβασμός προς τήν αλήθεια επιβάλλουν ώστε ό καθένας νά όμολογήσει, αν μη τί άλλο, ότι ό HOLBACH, ό HELVETIUS, ό DIDEROT κ.ά. αγωνίσθηκαν για νά διαλυθεί τὸ σκότος της μεσαιωνικής δεισιδαιμονίας και έκαμαν νά λάμψει ό Λόγος.

**

Όλες αυτές οί αντιφάσεις και ή άνοχή έναντι αυτών, παρουσιάζουν, κάτω από τή θάσανο της κοινής λογικής έναν ιδεοκρασιαλιστικό — έκλεκτισμό, αναγόμενες δέ στο όμολόγό τους, φέρουν στην αποτύλιξη ενός ιστού συνωμοσίας σιωπής, που έντεχνα ύφαίνεται γύρω από τή διαλεκτική και τον υλισμό. Ό διαλεκτικός υλισμός είναι ό διαφαινόμενος στόχος. Τὸ φάσμα του συμπορεύεται με τήν «κριτική μεθοδολογία», όπως ό άρσενικός πειρασμός πλανιται στο σπίτι της «Μπερνάρντα Άλμπα». Δέν προδίδεται τούτο από έκτυφλωτικό φώς προβολέων. Είναι άρκετὸ τὸ άμυδρό φέγγος του «κριτικισμού». Νά γιατί ό Πλάτων αναγγέλλεται δια Τυρρηνικής σάλπιγγος ως άλλος πρωτόπλαστος Άδάμ, ένώ ό Δημόκριτος «άφίεται έν ήσυχία».

Και έτσι διαλύεται πάλι ό μύθος της άπροσωποληψίας της «υπερκοιωματικής» φιλοσοφίας και οί συζητούμενοι δυϊστές στοχαστές, οί έπιλεγόμενοι δικέφαλοι φιλόσοφοι εγκυβιούνται και σκοπεύονται σέ εκείνους ακριβώς τους κρίκους όπου συνδέονται με τή διαλεκτική και τον υλισμό και όπου, πράγματι, αξιώνει τὰ νόμιμα δικαιώματά του, τὸ ζωντανό μέρος του έργου τους.

Προς τούτοις φιλοσοφία και πολιτική ή σωστότερα, διαλεκτικός υλισμός και προσδευτική πολιτική σκοπεύονται σέ επάλληλους κύκλους. ό HOMO POLITICUS αναδεικνύεται τὸ σύμβολο του έξυλασμού. Τὸ πνεύμα πρέπει νά τον αποταχθεί για νά λυτρωθεί από τή δυναστεία

τοῦ δογματισμοῦ του! Γι' αὐτὸ σὰν ἄλλος Ρα-
δάμανθυς τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀλήθειας,
ὁ ἀναφερόμενος «κριτικισμός», φθέγγεται τὴν
ἀπολιτικοποίηση τοῦ λόγου καὶ καλεῖ σὲ μί-
μηση ὑψηλῶν παραδειγμάτων! Πρὸς πίστωση
δὲ μνημονεύονται οἱ συζητούμενοι φιλόσοφοι.
Ἄλλὰ, ποῖα ἀπογοήτευση!

Ὅσο καὶ ἂν προσπάθησε ὁ ἀλλοτριωτικὸς μυ-
στικισμὸς νὰ ἐγκιβωτίσει αὐτοὺς τοὺς φιλόσο-
φους στοὺς γαλάζιους πύργους τοῦ ὑπερβατι-
κοῦ, τόσο ἡ γήϊνη οὐσία τους τοὺς προδίδει καὶ
δὲν τοὺς φανερώνει λιγώτερο ἐνδοτικούς, ἀπὸ
ὅσο τὸν ἄγιο Ἀντώνιο στὴν τυραννία τοῦ πο-
νηροῦ. Μὲ ἔργο χειρῶν καὶ λόγων ἐπιθέτουν
σφραγίδα δωρεᾶς, κλείνοντας τὴν κεφαλὴ στὴν
πολιτική. Ἡ ὑστεροφημία, πὺ ἀγλαΐζει τὸ κα-
ταχωρημένο στὶς δέλτους τῆς ἱστορίας ὄνομα
τοῦ Σωκράτη, δὲν ἐπικουρεῖται μῆπως καὶ ἀπὸ
τῆ στάση του ἀπέναντι στὸ θάνατο πὺ τοῦ ἐ-
πεβλήθηκε, γιὰ λόγους πολιτικούς, ὅταν οἱ δη-
μοκρατικοὶ ἀποκατέστησαν τὸ πολίτευμά τους;

Στὸν αὐτὸ ἄξονα συντεταγμένων, ἀναφορικὰ
μὲ τὴν πολιτικὴ κινεῖται καὶ ὁ Πλάτωνας, πνευ-
ματικὸ τέκνο τοῦ πρώτου, ἰδρυτῆς τῆς σχολῆς
τοῦ ἀντικειμενικοῦ ἰδεαλισμοῦ, ὁ μύστης αὐτὸς
τῆς ἰδεοκρατίας καὶ σύμβολο τῆς ὑπερβατικῆς
ἀποστροφῆς πρὸς τὴν πραγματικότητα, πὺ δὲν
ἐδίστασε, ἀποτυλίγοντας τὸ νῆμα τῶν πολιτι-
κῶν φιλοδοξιῶν του, νὰ φθάσει μέχρι τὴν
αὐλὴ τῶν τυράννων τῶν Συρακουσῶν Διονυ-
σίων, πρεσβυτέρου καὶ νεωτέρου. Καὶ ἐπλή-
ρωσε ἀκριβὰ τὴ διαπόρευσή του μέσα ἀπὸ τοὺς
θαλάμους καὶ τοὺς ἀντιθαλάμους τῆς πολιτικῆς
δουλοπλοκίας. Δούλος στὸ σκλαβοπάζαρο τῆς
Αἴγινας, ἀπελευθερώνεται τυχαῖα ἀπὸ γνωστό
του, πὺ τὸν ἀγοράζει συναντώντας τον ἐκεῖ.
Ὁ πίνακας ἐξ ἄλλου πὺ παρουσιάζει τὸν ἰσο-
λογισμό τοῦ ὀγκώδους συγγραφικοῦ ἔργου του,
ἀποτελεῖ καὶ γιὰ τὸν ἀπληροφόρητο πειστή-
ριο γιὰ τὴν ὑφὴ τῆς πολιτικῆς στόφας του.
Εἰκοσιδύο (22) ἀπὸ σαράντα τρία (43) συγ-
γράμματά του, ἀναφέρονται ἄμεσα στὴν πο-
λιτική. Στὸ «Κράτος» ἐμπεριέχονται δέκα (10)
καὶ στοὺς «Νόμους» δώδεκα (12). Στὸ «Κρά-
τος», τὸ ὁποῖο τοῦ τὸ καταλογίζουν σὰν τὴ
σημαντικώτερη δημιουργία του, θεσμοδοτεῖ ὑ-
πὲρ τῶν φιλοσόφων κυβερνητῶν:

«Ἄν δὲν βασιλεύσουν οἱ φιλόσοφοι ἢ
οἱ βασιλιάδες δὲν θὰ εἶναι φιλόσοφοι, τότε
δὲν θὰ τεθεῖ τέρμα στὴ δυστυχία».

Ἄν λοιπὸν ὁ Σωκράτης στάθηκε γιὰ τὸν
Πλάτωνα «ὁ καθρέφτης καὶ ἡ μυθικὴ ἔκφρα-
ση τῆς σοφίας», ἡ πολιτικὴ εἶναι καὶ γιὰ τοὺς
δύο, ὁ κοινὸς παρονομαστὴς τῆς σύζευξής τους
μὲ τὴν πραγματικότητα τοῦ καιροῦ τους.

Ἄλλὰ, πῶς ὀρθοτομεῖται ἀπὸ τὴν «κριτι-
κὴ» μεθοδολογία ἡ ἀλήθεια, ὅταν σὲ πείσμα
καὶ αὐτῆς τῆς ἱστορικῆς μαρτυρίας, ἐμμένει
στὴν ἀκυρωτικὴ ἐνστάση πὺ ἐπιχειρεῖ νὰ προσ-
περάσει τὶς προσβάσεις πὺ φέρνουν στὸ βῆμα,
ἀπ' ὅπου ὁ Ἀριστοτέλης ἀποκρίνεται γιὰ τὴν
πολιτικὴ μὲ κατάφαση; Τὸ μακεδονικὸ κάμμα
τοῦ στέκει ἀντίκλητος. Βαρὺ τὸ τίμημα, πὺ
καὶ αὐτὸς κατέβαλε γιὰ τὶς ὑπόνοιες, πὺ ἐ-
κίνησαν οἱ δεσμοὶ του μὲ τὴν Αὐλὴ τοῦ Φιλίπ-
που. Ἡ ἐνασχόληση μὲ τὴ φιλοσοφία καὶ τὴν

πολιτικὴ εἶναι τὸ δῶρο πὺ ὁ Σταγειρίτης
φιλόσοφος χαρίζει στοὺς ἐλεύθερους πολίτες.
Καὶ εἶναι κοινὸς τόπος ἡ καταξίωση τοῦ κυ-
ριαρχικοῦ ρόλου, πὺ διεδραμάτισε στὸν ἀρ-
χαῖο κόσμο ἡ πολιτικὴ. «Δίκην πηκτικῆς οὐ-
σίας» ἔδρασε στὰ ποικίλα ἐπιφαινόμενα τοῦ
ἐποικοδομήματος.

Ἄλλὰ καὶ ὁ DESCARTES καὶ KANT καὶ
ὁ HUME δὲν λατομοῦν σὲ πέτρα οὐράνια. Πί-
σω ἀπὸ τὸν μετεωρισμὸ τῆς κοσμοαντίληψής
τους κινοῦνται ροπὲς ἀντιθετικῆς πὺ ἀναπη-
δοῦν ἀπὸ τὴν πραγματικότητά τῶν καιρῶν
τους. Ἡ ἀμφίρροπη καὶ δισκελὴς ἔκφραση τῆς
φιλοσοφικῆς σκεπῆς τους σημειώνει τὰ δευλὰ
ἐπαναστατικὰ σκιρτήματα, τοὺς ἰδυσταγμούς,
τὶς ἀμφιταλαντεύσεις, τοὺς συμβιβασμούς καὶ
τὶς ὑπαναχωρήσεις τῆς βασανιστικῆς ἀνερχό-
μενης ἀστικῆς τάξης, καθὼς καὶ τὴν προβολὴ
τῆς ἀστικοδημοκρατικῆς ἐπανάστασης στὴν
ὀθόνη τοῦ πολιτικοῦ προσκηνίου τῶν χωρῶν
τους. Πόσο ἀποκαλυπτικὸς γίνεται ὁ KANT
ὅταν ἀναφέρεται στὴ γαλλικὴ ἐπανάσταση!

Ἄλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ κ. Π. δὲν ἔχει μῆπως
πολιτικὴ προτίμηση συγκεκριμένη καὶ ἄμβω-
να μόνωμο ἀπ' ὅπου κηρύσσει; Καὶ δὲν ἐξαρ-
τᾶται ἀπὸ τὴ δημοκρατία, στὴν ὁποία
δίδει συγκεκριμένο περιεχόμενον, τὶς προϋπο-
θέσεις γιὰ τὴν ἀναβλάστηση τοῦ πνεύματος
ὅπως γράφει; Καὶ μόνον διὰ τῆς εἰς ἄτοπον
ἀπαγωγῆς, θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ συμπεράνει
ὅτι κάτι ἄλλο ἐνοχλεῖ τὸν κ. Π. καὶ αὐτὸ
εἶναι ὁ μαρξισμὸς τὸν ὁποῖο θέλει ἀπλῶς πο-
λιτικὴ θεωρία.

Περιβαλλόμενος ὁ «κριτικισμὸς» τὴν ἀπο-
στολή καὶ φθεγγόμενος τὴν ἐλευθέρωση τοῦ
πνεύματος ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ δογματισμοῦ καὶ
τῆς μεταφυσικῆς — κατὰ τὴ γενικώτερη θεώ-
ρηση τοῦ προβλήματος τῆς ἀλήθειας — κι-
ναῖται ἤδη μέσα στὸ σύστημα συντεταγμέ-
νων πὺ προσδιορίζουν τὴν ἀλλοτρίωση τοῦ
πνεύματος. Εἶναι προκαθορισμένη ἢ καὶ ἀνύ-
παρκτη ἡ γνωστικὴ ἐμβέλεια τοῦ ἀνθρώπου,
ὅποτε αὐτὸς θὰ μένει αἰώνια θῆμα φαντασιώ-
σεων (ἀλλοτρίωση) πρόκειται συνεπῶς περὶ
μεταφυσικῆς, A PRIORI κατηγορίας (ἰδεα-
λισμός), ἢ περὶ ἱστορικῆς κατηγορίας, περὶ κοι-
νωνικοῦ δηλ. προϊόντος, περὶ διαβατικοῦ συνε-
πῶς φαινομένου (ὕλισμός;) Ἰδού μιὰ ἄλλη
ὀψη τοῦ ζητήματος ὅπου ἡ διαξεικτικὴ ἀπορία
ἀπαιτεῖ ἀκεραία τὴν ἀπάντηση. Τὸ φαινόμενο
τῆς ἀλλοτρίωσης προσλαμβάνει τὶς μεταφυσι-
κὲς ἢ τὶς κοινωνικὲς διαστάσεις του.

Ἀναβαθμίζοντας ὁ κ. Π. τὴ γνωστικὴ κλί-
μακα, εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἀναγνωρίζει τοὺς νό-
μους καὶ τὴν αἰτιοκρατία τοῦ μακρόκοσμου.
Πορευόμενος, ὡστόσο, τὴν παρακαμπτήριον ὁ-
δὸ τοῦ «κριτικισμοῦ» κατὰ τὴν σημασιολόγηση
τῶν πληροφοριῶν καὶ τῶν ὅρων πὺ συναντῶν-
ται μὲ τὸ ἐπιστητὸ καὶ τὶς λειτουργίες τοῦ
μακρόκοσμου, ἐπιχειρεῖ νὰ κλονίσει τὴν εὐ-
στάθεια τῶν πορισμάτων τῆς μακροφυσικῆς,
πὺ παρέχουν τεκμήρια ὑπὲρ τῆς ὑλοδοξίας.
Στὴ σελ. 39 διαβάσουμε:

«Ποτὲ δὲν ἐπίστεψε ὁ ἄνθρωπος ὅτι μπο-

ρεϊ με τὴ γνώση τῶν νόμων τῆς νὰ ἐξουσιώσῃ σὲ τέτοιο βαθμὸ τὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα, ὥστε νὰ γίνῃ κύριος τῶν πεπραγμένων του. Μόνο γιὰ τὸ φυσικὸ σύμπαν ἔκανε ἓνα τέτοιο τολμηρὸ ὄνειρο σὲ στιγμὲς μεγάλῃς αὐτοπεποίθησης καὶ αἰσιοδοξίας (BACON) καὶ καθόρισε τὶς προϋποθέσεις του μετὰ τὴν αὐστηρὴ διατύπωση ποὺ ἔδωσε στὴν ἀρχὴ τοῦ καθολικοῦ ντετερμινισμοῦ (LAPLACE). Ἡ πρόοδος τῶν ἐρευνῶν (χάρη στὴν τελειοποίησιν τῶν μέσων τῆς παρατήρησης καὶ στὴν κριτικὴ ἐπεξεργασία τῶν μεθόδων) τοῦ ἔδειξε μετὰ ἀρχετὰ δραματικὸ τρόπο ὅτι οὔτε στὴν περιοχὴ τοῦ φυσικοῦ κόσμου εἶναι δυνατὴ μιὰ τέτοια νίκη. Στὴν ἀρχὴ ἀναγκάστηκε νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὸν αὐστηρὸ προσδιορισμὸ καθολικῶν νόμων τὰ βιολογικὰ φαινόμενα, γιὰτὶ μιὰ βαθύτερη γνωριμία τους τὸν ἔπεισε ὅτι μαζὶ μετὰ τὴ «ζωὴ» καὶ τὴν «τετεολογία» τῆς μπαίνει μέσα στὴν πραγματικότητά ἓνα ἰσχυρὸ καὶ ἀνεξάλειπτο στοιχεῖο ἀπροσδοκίτου καὶ ἀβεβαιότητος (CONTINGENCE, κατὰ τὴ διατύπωση τοῦ E. BOUTROUX) ὃς κόσμος τῆς ἱστορίας ὅπου νέοι παρὰγοντες ἔρχονται νὰ προστεθοῦν : ἡ σκέψις, ἡ βούλησις, τὸ πάθος τοῦ ἀνθρώπου. εἶναι μιὰ ὄντολογικὴ σφαῖρα ἀκόμη πὺρ σύνθετη καὶ ἀπειθάρχητη ἀπὸ τὴ βιολογικὴ, ἐπομένως καὶ ἀπὸ τῆς ἡ ἐξαίρεση ἀπὸ τὸ κράτος τοῦ ντετερμινισμοῦ καμμιά ἀντίστασις δὲ θὰ συναντοῦσε οὔτε θὰ προκαλοῦσε ἔκπληξιν. Πρὶν ὅμως καλὰ - καλὰ συντελεσθεῖ καὶ αὕτη ἡ ἀνεξαρτησία, ἤρθαν οἱ ἀνέλπιστες ἀνακαλύψεις τῆς μηχανικῆς καὶ τοῦ Κβάντα, τῆς κβαντοφυσικῆς τῆς πυρηνικῆς φυσικῆς κλπ., καὶ ἐκλόνησαν ὁλόκληρο τὸ θεωρητικὸ οἰκοδόμημα τῆς μεγάλῃς αἰσιοδοξίας μετὰ τὴ διαπίστωση ὅτι τὸ ἀπροσδόκητο καὶ ἡ ἀβεβαιότητα ὑπάρχουν καὶ σ' ἀκόμα τῆς φυσικῆς πραγματικότητος τὰ σπλάχνα : στὴν ὄντολογικὴ σφαῖρα τοῦ μικροκόσμου.

Καὶ ὅμως προχρονολογεῖται ἡ περίπτωση τοῦ HUME, ποὺ ἀντιστρέφοντας τὸ νόμισμα ὅσον ἀφορᾷ στὴ μεγάλη «αὐτοπεποίθησις» καὶ τὴν «αἰσιοδοξία» τοῦ BACON, ἀρνεῖται τὴν αἰτιοκρατίαν μετὰ συνακόλουθον τὸν ἀγνωστικισμό, προτοῦ ἀκόμα σημειωθῶν οἱ «ἀνέλπιστες» αὐτὲς ἀνακαλύψεις τῆς νεώτερης φυσικῆς. Παλαιότερη ἡ διαφορὰ, συνεπῶς. Ἡ ἐκδοχὴ τοῦ ὕλισμοῦ ἢ τοῦ ἰδεαλισμοῦ τῆς προσδιορίζουν τὴν ποιότητα : ὁμολογία ἢ ἀπόρριψη τῆς ἀναγκαίας σύνδεσης καὶ τοῦ ἀλληλοκαθορισμοῦ πραγμάτων καὶ φαινομένων; Ἀναγνώρισις ἢ ὄχι τῆς ἀντανάκλασης τῆς ἀντικειμενικῆς αὐτῆς σχέσης στὸν ἐγκέφαλο τοῦ ἀνθρώπου; Ἰδοὺ ἡ ἀπορία : Ὁ διαλεκτικὸς ὕλισμός προφύλαξε ἐγκαίρως ἀπὸ κάθε μεταφυσικὴ — μηχανικὴ ἀκρότητα, ἀπὸ ἓνα ἰντετερμινισμὸ ἀρνούμενον στὸ ὄνομα σιδερένιας ἀναγκαιότητος τὸ τυχαῖο.

Στὴ δυνατότητα γνώσης τῆς αἰτιώδους σύνδεσης καὶ στὴν ἀνάλογη δράση θεμελιώνεται ἓκ μέρους τοῦ ὕλισμοῦ, ἢ ἀπόρριψη τῆς μοιρολατρίας καὶ τὸ αἰσιόδοξο μῆνιμά του. Μάλιστα. Ὁ καθορισμὸς τῆς θέσης καὶ τῆς ὁδη-

σης τοῦ σωματιδίου δὲν πραγματοποιεῖται συγχρόνως καὶ μετὰ τὴν ἀκρίβεια ποὺ ἰσχύει, προκαμένου γιὰ τὰ φαινόμενα τοῦ μακρόκοσμου. Διαφορετικὴ ἢ κλίμακα. Πῶς ὅμως ἐπιτρέπεται ἡ ἀπαίτηση νὰ ἠρωθοῦν σὲ γενικὴ «γνωσιολογικὴ» ἀρχὴ ἢ «ἀβεβαιότητα» καὶ τὸ «ἀπρόοπτο», ὅταν αὕτη ἡ σύγχρονη φυσικὴ παρέχει τὰ τεκμήρια ὑπὲρ τῆς αἰτιοκρατίας; (π.χ. μετὰ δεδομένην τὴ γωνία, ὑπὸ τὴν ὁποία συγκρούονται ἓνα ἠλεκτρόνιο καὶ ἓνα ποζιτρόνιο, προδιαγράφεται ἡ πορεία τῶν δύο φωτονίων προϊόντων αὐτῆς τῆς σύγκρουσης κλπ.). Καὶ δὲν εἶναι προφανὴς ἡ ἀντίφασις πρὸς τὰ διακηρυσσόμενα ἐναντίον τοῦ δογματισμοῦ, ὅταν ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀπόκρουση τῆς ὑλιστικῆς ἐκδοχῆς δὲ μένει ἄλλος δρόμος ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ φέρει πρὸς τὴν ἀναζήτησιν τοῦ ὑπερφυσικοῦ ὄντος;

*
**

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι κατὰ τὴν ὑποδιαίρεσιν τῆς ὕλης ποὺ διαλωμβάνεται στὴν «Γνωσιολογία» γίνεται κάποτε ἀναγνώρισις τῆς διαλεκτικῆς. Τίθετεῖται τὸ ἀνελικτικὸ στοιχεῖο. Πρόκειται, ὡστόσο, γιὰ μιὰ διαλεκτικὴ ἄχρωμη, ἀπροσδιόριστη καὶ ἀσαφῆ. Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πεῖ ὅτι τὴν διακρίνει περισσότερο ὁ ἐξελικτισμός. Ἡ ἀνέλιξις ἀναφέρεται ἀφηρημένα. Ἐπισημαίνεται ἡ συναίρεσις τοῦ παλαιοῦ μετὰ τὸ καινούργιο, ἀλλὰ δὲν τονίζεται ἢ μετὰξὺ τους πάλιν, καθὼς ἐπίσης ἡ νέκρωσις καὶ ἡ ἐξαφάνισις τοῦ παλαιοῦ. Δὲν προσδιορίζεται ἢ δὲν ἀναφέρεται τὸ ποιοτικὸ ἄλλα, μνημονεύεται ἡ «ριζικὴ» μεταβολὴ καὶ ἐντοπίζεται στὴν κοινωνία, δίχως συγκεκριμενοποίησιν. Δὲν ἐξαίρεται ἡ ἀντίφασις καὶ ἡ ἀπορρέουσα ἀπὸ αὐτὴν πάλιν ποὺ ἀποτελεῖ πηγὴ τῆς ἐξέλιξης. Δὲ θεωρεῖ τὸν ἀναπτυσσόμενο κόσμο, δὲν ἐξετάζει τὰ πράγματα, ἀλλὰ στέκεται περισσότερο στὴ συναίρεσιν, ἢ ὁποία συντίθεται στὴ σφαῖρα τῆς σκέψεως καὶ τῶν ἐννοιῶν. Δὲν ἐγγίζει τὰ κρίσιμα θέματα. Μιὰ τέτοια διαφορὰ στὴ διαλεκτικὴ δὲ θυμίζει τίποτα ἀπὸ τὴν αἰχμηρὴ μέθοδο, τὴν περιώνυμη «Ἀλγεβρα τῆς ἐπανάστασης» τοῦ Χέρτσεν.

Δὲν προσονομάζεται τυχαῖα «σωκρατικὴ» ἡ διαλεκτικὴ, ὅπως ὁ μαθηματικὸς δὲ θὰ μεταβάπτιζε τυχαῖα τὴν Εὐκλείδειον γεωμετρίαν. Ἐμμεση ἢ ἔξωσις τοῦ Ἡρακλείτου ἀλλὰ χαρακτηριστικὴ. Στὴ σελίδα 231 διαβάσομε ἐπίσης :

«—ἡ βαθύτερη σημασία ρευμάτων φιλοσοφικῶν σὰν τὴν Ἰωνικὴ «φυσιολογία» τὴ σωκρατικὴ διαλεκτικὴ, τὴ μεθοδολογία τοῦ PESCARTES καὶ τῆς σχολῆς του, τὶς κριτικὰς ἀναθεωρήσεις τοῦ HUME καὶ τοῦ KANT (γιὰ νὰ περιοριστοῦμε στίς πολὺ μεγάλες σελίδες τῆς ἱστορίας) ἔγκειται ἀκριβῶς σὲ τοῦτο : ὅτι εἶναι ἐπίμονες καὶ γόνιμες προσπάθειες τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ νὰ συλλάβει ὅσο γίνεται καθαρότερα τὸ γνωστικὸ γεγονός γιὰ νὰ ξεσκαλώσῃ τὴν ἐπιστημονικὴ μάθησιν ἀπὸ τὴ γοητεία τῆς μυθολογικῆς φαντασίας καὶ νὰ τὴ βοηθή-

σει να αποβάλει το δογματισμό που είναι ικανός να καταστρέψει την απόδοση του μόχθου της».

Ωραία, αλλά πώς; Με την αγνόηση της πραγματικής διαλεκτικής του 'Ηρακλείτου; Τιμάμε το Σωκράτη για τη λογική που ανέπτυξε συζητώντας, για την ειρωνεία του, για τη «μεινυτική» του. 'Αλλά πώς μπορεί να θεωρηθεί άρτια ή αναφορά στη διαλεκτική, όταν αγνοείται ο πατέρας της, ο 'Ηράκλειτος; Τί προσέφερε στη διαλεκτική του 'Ηράκλειτου ο Σωκράτης; Την αποδέχεται έστω; Και όταν ο Σωκράτης αρνείται τη θεωρητική έρευνα της φύσης και στρέφεται προς την αυτεπίγνωση κόβοντας τους δεσμούς με την αντικειμενική πραγματικότητα, τούτο εναντιώνεται στη «γοητεία της μυθοπλαστικής φαντασίας» και απελευθερώνει μίρτως την έπιστήμη από το δογματισμό; Και στην περίπτωση αυτή θα πρέπει να αποκλείσει κανείς το «συγκρητισμό τον όποιον αποτάσσεται ο κ. Π. δηλ. τον «έκλεκτισμό» ως λογικό πόρισμα του συζητούμενου χωρίου; Τί απομένει από τη διαλεκτική, όταν αυτή αποστραγγισθεί από το υλιστικό δάθρο στο όποιο τη στηρίζει ο 'Ηράκλειτος; Πώς μπορεί να σβυστεί ή φωτιά που άναψε ο 'Εφέσιος φιλόσοφος: «κόσμον τόνδε, τον αυτόν άπάντων, ούτε τις θεών ούτε ανθρώπων έποίησεν, άλλ' ήν άεί και έστιν και έσται πύρ άείζων, άπτάμενον μέτρα και αποσβεννύμενον μέτρα». Ποιά ή αξία και της επώνυμης αναφοράς στον 'Ηράκλειτο, όταν διαλεκτική και υλισμός αναιρούνται; Ποιό νόημα έχουν οι ειρημένεις εκτιμήσεις περί «καθορισμού» του πνεύματος από την ύλη (κατά μια έκδοχή) και περί «πορείας» του φιλοσοφικού στοχασμού» όταν παραλείπεται ή έπαλληλία και, κατά την προκειμένη περίπτωση, ή μετάβαση και αναβάθμιση: 'Ηράκλειτος — HEGEL — MARX (διαλεκτικός και ιστορικός υλισμός) με συνακόλουθο την αποσαφήνιση και ολοκλήρωση του νόμου της αντίστασης όπως μάς τον παραδίδει ο Λένιν;

**

Από την άποψη αυτή το σκεπτόμενο ένατενίζεται καθαρώτερα στο χώρο της κοινωνικής πρακτικής: ή ύπαρξη και ή πάλη των τάξεων ανάγονται περισσότερο στο άγωνιστικό ψυχόρητο του Μάρξ!!:

«'Η ιδέα της πάλης των τάξεων, πριν γίνει νόμος ιστορικός ήταν μέσα στη συνείδηση του MARX ένα αίτημα που το έθετε έπιτακτικά ή αξιολόγηση της κοινωνικής ζωής και των πολιτικών θεμάτων της». Και συνεχίζει: «Πόσο μάλιστα ή ιδέα αυτή ρίζωνε βαθειά μέσα στη σκέψη και στο αίσθημά του, δείχνουν καθαρά οι άπαντήσεις του ίδιου του MARX στα έρωτήματα που του έθεταν κάποτε οι θυγατέρες τους: «ή ιδέα σας για την εύτυχία —Νά άγωνιζόμαστε». «Το έλάττωμα που περιφρονείτε περισσότερο —ή δουλικότητα». «'Ο ήρωάς σας—SPARTACUS, KEPLERS». Και στον άμερικανό δημοσιογράφο JOHN SWINTON που του πήρε το 1880 συνέντευξη για την έφημερίδα

«NEW YORK SUN» όταν τον ρώτησε: τί, ύπάρχει, με μια και μόνη λέξη, αποκρίθηκε ο MARX: «Πάλη». Και το συμπέρασμα: «...με τέτοια ψυχική τοποθέτηση ήταν πολύ φυσικό ο υ σ ι α σ τ ι κ ό ς φ ο ρ ε υ ς του ιστορικού γίνεσθαι και για το παρελθόν και για το μέλλον ο MARX να θεωρήσει μόνο τα γεγονότα, που έδειχναν την όρμη, τα έλατήρια, την τακτική και τα αποτελέσματα της πάλης των κοινωνικών τάξεων. Και άφου αυτά μόνο αποτελούσαν για την αντίληψή του την ιστορία δέν του ήταν πιά καθόλου δύσκολα να αποδείξει ότι ή ιστορία όλων των κοινωνιών, όσες ύπηρεξαν, έως τώρα, είναι ιστορία των κοινωνικών άγώνων».

Με την αναγωγή του διαλεκτικού και του ιστορικού υλισμού στο άγωνιστικό πάθος του MARX ή βουλησιαρχία ύποκαθιστά πραγματικές κοινωνικές καταστάσεις και σχέσεις. Οι διαλαμβανόμενες εκτιμήσεις και παραδοχές περί «κοινωνίας» περί «πνεύματος» και περί «άλληλοκαθορισμού» των (αποκλείουμε την έκδοχή του καθορισμού της ύλης από το πράγμα) και περί «πορείας» του φιλοσοφικού στοχασμού» μαζί με την ανεπίσημη άποδοχή του χαρακτηρισμού ως «κομμουνιστικής κοσμοθεωρίας», εναντιώνονται προς τον βολονταρισμό και καθιστούν πρόδηλη την άντινομία. 'Η δεοντολογία του κριτικισμού αναιρείται από την όντολογία των πραγμάτων. 'Ο ιστορικός υλισμός είναι προϊόν ιστορικών προϊποθέσεων και όχι δογματισμού, προέκταση και έφαρμογή του φιλοσοφικού υλισμού στον κοινωνικό τομέα (έπιτάχυνση ιστορικής εξέλιξης από την 'Αγγλική και ιδιαίτερα τη Γαλλική άστική επανάσταση του 1789—94, όξυνση κοινωνικών άντιθέσεων και ταξικών άγώνων, έμφάνιση του προλεταριάτου, θεωρίες Άνταμ Σμίθ, Ρικάρτο στην πολιτική οίκονομία, και των ιστορικών της παλινόρθωσης Τιερό, Μινιέ, Γκιζώ, Θιέρσου ένωρίτερα του Σαιν Σιμών, όπου έπισημαίνεται ή ύπαρξη των τάξεων). 'Ο ίδιος ο MARX δέν διεκδικεί την ανακάλυψη της ύπαρξης και της πάλης των τάξεων. Στους ειρημένους ιστορικούς και οικονομολόγους προσμετράται ή «εύθύνη». Για τον έαυτό του δέχεται την αποκάλυψη: 1) του ιστορικού χαρακτήρα της ύπαρξης των τάξεων, 2) της δικτατορίας του προλεταριάτου ως άναγκαίας συνέπειας της πάλης των τάξεων και 3) της κατάργησης των τάξεων και του σχηματισμού άταξικής κοινωνίας μέσω αυτής της δικτατορίας (βλ. έπιστολή του Μάρξ προς τον JOSEPH WETDEMETER υπό ήμερ. 5 Μαρτίου 1852). 'Αλλά και ή έννοια της «πάλης» δέν συνυφαίνεται με την ιδέα της «έσωτερικής αντίφασης» και τον «άγώνα των άντιθέτων», άρχης που άριθμοί βίο όσο περώπου και ή φιλοσοφική σκέψη; (Πόλεμος δ' άπάντων πατήρ και βασιλεύς έλεγε, ο 'Ηράκλειτος).

**

Αντέχει στη δοκιμασία της πρακτικής ο ισχυρισμός για διαλεκτική όραση στο χώρο της κοινωνικής έπιστήμης, όταν αναζητείται ή έπιβεβαίωση της διαλεκτικής μόνο στα εύ-

ρήματα τῆς ἀρχαιολογικῆς σκαπάνης, ἐνῶ ἀγνοεῖται ἐπὶ μόνον ἡ μεγάλη ἀνακάλυψη τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμου, ὅταν προσπερνᾶται ἡ θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ δικαίωσή του, ὅταν ἀντίπαλοί του ὁμολογοῦν καὶ ἀναγνωρίζουν τὸ κῦρος του;

Στὴ σελ. 367 διαβάξουμε:

«Στὴν ὑπαρξὴ ὁρίων πέρα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐπειδὴ λείπουν οἱ δυνατότητες τῆς ψυχικῆς ἐπικοινωνίας δὲν λειτουργοῦν ἡ ἱστορικὴ φαντασία καὶ ἡ ἱστορικὴ κρίσις, πιστεύει μὲ ὅλη τὴ δύναμή της ἡ κριτικὴ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας, ἀντίθετα πρὸς τὴ δογματικὴ γνωσιολογία ποὺ καὶ δῶ ἐκτρέπεται πρὸς δύο ἀντιμέτωπες ὑπερβολὰς καὶ ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἱστορικὴ γνώσις ἢ εἶναι ἀπεριόριστη καὶ εἰσχωρεῖ παντοῦ ἢ εἶναι τόσο ἰσχυρὴ ποὺ πραγματικὰ δὲν φτάνει πούθενά».

Δὲν παραμερίζεται ἐν τούτοις ἡ ἀπορία: Σὲ τί συνίσταται ὁ δογματισμὸς τῶν «δύο ἀντιμετώπων ὑπερβολῶν» μήπως στὸν ὕλισμὸ ἢ ἰδεαλιστικὸ χαρακτῆρα τους; Ἀλλὰ αὐτὸς προσδιορίζεται ἀπὸ τὸ βασικὸ φιλοσοφικὸ πρόβλημα. Ὑπάρχει ἐνδιάμεση, μὴ τρίτη κατάστασις ἀνάμεσα στὴν ὕλη καὶ τὸ πνεῦμα; Ἄν ναι, τότε ὁ κριτικισμὸς δικαιούται νὰ ὁροθετηθῇ. Ὁ ἴδιος ὅμως ὁ κ. Π. ἀποδεχόμενος πρὸς στιγμὴν τὸ βασικὸ φιλοσοφικὸ πρόβλημα, ἀπορρίπτει ἓνα τέτοιο ἐνδεχόμενον. Τὸ ζήτημα ἐξ ἄλλου δὲν ἀφορᾷ μόνον στὴ γενικὴ φιλοσοφικὴ κατεύθυνση. Συγκεκριμενοποιεῖται καὶ ἀπὸ ἄλλη ἀποψη: Ὑπάρχει ὕλισμὸς ὁ ὁποῖος ἐφαρμοζόμενος στὸν κοινωνικὸ τομέα δὲν παρέμεινε ὕλισμὸς ἀλλὰ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἐνεργεῖ ὡς ἰδεαλισμὸς (προμαρξιστικὸς ὕλισμὸς) ὅπως ἐπίσης ἀπὸ γνωσιολογικὴ ἀποψη, ὑπάρχουν ἰδεαλιστὲς οἱ ὁποῖοι δὲν ἀρνοῦνται τὴν «αὐτότητα τῆς νόησης καὶ τοῦ εἶναι» δηλ. τὴ δυνατότητα τῆς γνώσεως ὅπως π.χ. ὁ HEGEL. (Φυσικά, αὐτὸ δὲν σημαίνει, προκειμένου γιὰ τὸν ἰδεαλισμὸ καὶ πραγματικὴ πλήρη δυνατότητα γνώσεως). Τέλος δὲν λείπουν καὶ οἱ ὁρνούμενοι, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, τὴ δυνατότητα γνώσεως τῶν πραγμάτων ὅπως π.χ. ὁ HUME καὶ ὁ KANT. Καὶ ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ὅτι, στὴν ἐποχὴ του, ἐναντίον τοῦ ἀγνωστικισμοῦ τῶν προειρημένων φιλοσόφων, ὁ ἰδεαλιστὴς HEGEL, διετύπωσε τὶς ἀποφασιστικώτερες ἀντιρρήσεις. Στὴ σελ. 377 διαβάξουμε:

«Βέβαια καὶ στῶν ἱστορικῶν γεγονότων τὴν κίνησιν ἀνακαλύπτουμε κάποιον εἰρμὸ ποὺ μᾶς τὰ ἐξηγεῖ ἕως κάποιου βαθμοῦ. Ἀλλὰ ποτὲ ἡ ἐξήγησις δὲν ἐπιτρέπει τὴν ὑπαγωγὴν τους σὲ ἓνα σύστημα ἐννοιῶν ποὺ νὰ ἀπορρέει μὲ λογικὴ ἀναγκαιότητα ἢ νὰ ἀπολήγει μὲ ἀκαμπτη συνέπεια σὲ ὁρισμένους γενικὸς ἀρχές».

«Καὶ εἰς ἐπίμετρο στὴ γνώσις λοιπὸν τὴν ἱστορικὴν ὑπάρχει πάντοτε ἓνα ἔντονον καὶ ἀνεξάλειπτο στοιχεῖο ὑποκειμενισμοῦ».

Καθαρὸς ἀγνωστικισμὸς. Νὰ φταίει ἄραγε ἡ μεθοδολογία τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης; Τὸ γεγονὸς, δηλ. ὅτι στὸ κοινωνικὸ ἐπιστητό, ὁ

πως διατείνεται ὁ κ. Π. εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ ξεκινήσουμε ἀπὸ τὸ γενικὸ στὸ μερικὸ, ἐνῶ στίς φυσικὲς ἐπιστῆμες ἀπὸ τὸ μερικὸ στὸ γενικὸ; (σελ. 340).

Κι' ὅμως τὰ πράγματα μαρτυροῦν τὸ ἀντίθετο. Ἀγνοεῖ, μῆπως, ὁ κ. Παπαν. ὅτι ὁ MARX στὸ «Κεφάλαιο» μελετᾷ τὴν καπιταλιστικὴν κοινωνία ἀναλύοντας τὸ κύτταρο τῆς οἰκονομίας της τὸ ἐμπόρευμα, πορευόμενος δηλ. ἀπὸ τὸ μερικὸ στὸ γενικὸ; Καὶ δὲν ἀνακαλύφθηκαν μῆπως ἔτσι οἱ ἀντιθέσεις τοῦ καπιταλισμοῦ; Δὲν λύθηκαν ἀπορίες καὶ δὲν δόθηκαν ἀπαντήσεις σὲ ἐρωτήματα, ποὺ ἔμεναν ἀναπάντητα; (ἐξήγησις τῆς ἐμφάνισης τοῦ χρήματος καὶ τῆς μετατροπῆς του σὲ κεφάλαιο, τοῦ νόμου τῆς ἀξίας, ἀνακάλυψη τοῦ νόμου τῆς ὑπεραξίας, ἀποκάλυψη τῆς οὐσίας τῆς καπιταλιστικῆς ἐκμετάλλευσης, ἀπόδειξις τοῦ ἐπερχομένου θανάτου τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ ἐπικράτησιν τοῦ σοσιαλισμοῦ κ.ἄ.).

Πραγματικὴ ἢ διαφορὰ τοῦ τρόπου τῆς μελέτης τοῦ κοινωνικοῦ ἐπιστητοῦ ἀπὸ αὐτὴν τοῦ φυσικοῦ. Λεῖπουν τὸ «μικροσκοπικὸ καὶ τὰ χημικὰ ἀντιδραστήρια»:

«Στὴν ἀνάλυσιν τῶν οἰκονομικῶν μορφῶν δὲν μποροῦν νὰ μᾶς ἐξυπηρετήσουν οὔτε τὸ μικροσκοπικὸ οὔτε τὰ χημικὰ ἀντιδραστήρια. Καὶ τὰ δύο πρέπει νὰ τὰ ἀντικαταστήσει ἡ δύναμις τῆς ἀφαίρεσης» (K. MARX).

Μὲ αὐτὴ τὴ δύναμιν τῆς ἀφαίρεσης δὲν πραγματοποιήθηκε μῆπως ἡ ἐπανάστασις στὸ χῶρο τῆς κοινωνικῆς ἐπιστήμης, μὲ τὴν ἐμφάνισιν καὶ ἐπικράτησιν τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ;

Καὶ τὸ μυστικὸ τῆς προειρημένης ἀλλοτριώσεως δὲν ἀποκαλύφθηκε μῆπως μὲ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ φετιχισμοῦ τοῦ ἐμπορεύματος. Καὶ δὲν ὑποδείχθηκε ὁ δρόμος γιὰ τὴ συνειδητὴ διακυβέρνησιν τῶν τυχῶν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπον;

Εἶναι παράλογο καὶ στερεῖται σοβαρότητας τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ κατήγοροί του ἀποδίδουν στὸν κ. Π. προθέσεις προασπίσεως τοῦ ὕλισμοῦ, ἐνῶ διατρέχει τὴν προειρημένη παρακαμπτήρια ὁδὸ μὲ πρόθεσιν ἴσα - ἴσα τὴν προάσπισιν τοῦ φιλοσοφικοῦ ἰδεαλισμοῦ. (Τὸ ἴδιο δὲν κάνει μῆπως καὶ ὁ κ. Π. Κανελλόπουλος ἐλαυνόμενος καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴ νεοκαντικὴ ἀφετηρία; Βλ. Π. Κανελλόπουλου, ἱστορία καὶ κριτικὴ τῶν κοινωνικῶν θεωριῶν).

Εὐγλωττὴ ἢ μαρτυρία τοῦ ἐπιλόγου τῆς «Γνωσιολογίας» ὅπως καὶ προσφάτου ἄρθρου τοῦ κ. Π. στίς «Ἐποχές». Στὸν ἐπίλογό του προεικάζει:

«Καὶ ὅπως ὁ πιστὸς ἀναζητεῖ καὶ τὴν ἀλήθειαν συγκινεῖται καὶ ἀπὸ τὴν ὁμορφίαν, ἔτσι σοφοὶ καὶ καλλιτέχνες ὑπόκεινται στὸ θρησκευτικὸ ρίγος καὶ στὴν παρωπτικὴ γοητεία τῆς θρησκευτικῆς πίστης. Κάτι ἀπὸ τῆς μαγικῆς ψυχοτροπίας τὸν παλμὸ ποὺ πάντα δονεῖ τὴν καρδιὰ τοῦ ἀνθρώπου μπροστὰ στὰ θέματα τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ θανάτου καὶ τοῦ πόνου περνᾷ ἀκόμη καὶ μέσα σὲ ἔργα καθαρῆς Ἐπιστήμης ἢ καθαρῆς τέ-

χνης... ή άγωνία και ή προσδοκία του θρησκευτικού προβλήματος συχνά διοχετεύονται μέσα σε επιστημονικές κατασκευές και σε καλλιτεχνικές συνθέσεις... αυτό δέ σημαίνει ότι ή επιστήμη και ή ποίηση μπορεί κάποτε να αντικαταστήσει τή θρησκεία αλλά σημαίνει ότι ή μαζική ψυχοτροπία δεν εγκαταλείπει ποτέ τον άνθρωπο. Και τούτο είναι εύνοητο. Μόνο όταν ο ουρανός κατακτηθεί ως τήν τελευταία του άκρη, ο θάνατος καταλυθεί και εξαφανισθεί ο πόνος, τότε θα σβύσει και ή πίστη στο μυστήριο και στο θαύμα. Γιατί τότε ο άνθρωπος θα έχει γίνει θεός!» (σελ. 434).

Και στο περιοδικό «Εποχές», εξαιρώντας τον διμέτωπο άγωνα, τον όποιον υποχρεώθηκε να κάμει ο Κάντ έναντίον του δογματισμού του Λάϊμπνιτς και του σκεπτικισμού του HUME (δηλ. έναντίον του υλισμού και του ιδεαλισμού), κάνει άποστροφή προς τήν άθρηϊστική έρμηνεία τήν όποία επιχειρεί ο Χάϊνε άναφορικώς προς τον KANT:

«Πιο μεγάλη κάστρα γκρέμισε αυτός ο δάσκαλος, πού μόνο όπλο είχε τήν όμπρέλα του, από τις επαναστάσεις του 18ου αιώνας, γιατί αυτές κατέλυσαν βασιληάδες ενώ αυτός ανέβηκε στον ούρανό και ξεθρόνισε τον ίδιο το θεό».

Και έρωτά ο κ. Παπαν.:

«Ποιό θεό γκρέμισε με τήν «κριτική» του ο KANT όχι το θεό της καθολικής, το θεό των γονέων του αλλά για το θεό του δογματισμού πού για να «υπάρξει» έχει ανάγκη από λογικές αποδείξεις» άπαντά ο ίδιος.

(«Εποχές», Μάιος 1964, τεύχος 13 σελ. 5).

Αλλά και στη συζήτηση πού άνοιξαν οι «Εποχές» για τή «Νέα Θεότητα» ο κ. Π. υποστηρίζει καθαρά τή χριστιανική άποψη.

Δέν έχει σημασία το αν πρόκειται για το θεό τής όρθοδοξίας είτε για το προτεσταντικό PIETISMUS του 18ου αιώνας. Σημασία έχει το γεγονός ότι ενώ φροντίζει να αποκρούσει τήν υπερβολή του Χάϊνε, αποδέχεται σιωπηρά το περίφημο απόρρητο του KANT:

«Όφειλα να όροθετήσω τήν επιστήμη για να αφήσω χώρο για τή θρησκεία, για τήν πίστη».

Δέν ταυτίζουμε άπλοϊκά τον ιδεαλισμό με τή θρησκεία. Αλλά τα δυό έξομοιώνονται ως προς το βασικό φιλοσοφικό πρόβλημα (πνεύμα το πρωτεύον), και διαφορίζονται ως προς το γνωσιολογικό. Δέν λειτουργεί γνωστικά ή θρησκεία ή δέν λειτουργεί έν πάση περιπτώσει το ίδιο όπως ο ιδεαλισμός, ο όποιος κατορθώνει έστω εξαιρώντας τήν ιδέα, να άκροασθεί και να προωθει τή γνώση κάποιας πτυχής τής αντικειμενικής πραγματικότητας (διλεκτική κλπ.). Δέν προσπερνάμε άπλοϊκά άζόμια και αυτόν τον παράγοντα θρησκεία, άπαλείφοντας το «θετικό» το όποιο έξέφρασε έστω και με όψη μεταφυσική όταν άναφερότανε στο πρόβλημα του έσωτερικού κόσμου του ανθρώπου, συναρτώντας το με το «νόημα

τής ζωής». Δέν διαγράφουμε δηλ. από αυτήν ό,τι μπορεί να συνεξαρτάται με τήν ανθρώπινη πλευρά της (βλ. άποψη του Μάρξ σχετικά με τήν «άνθρώπινη πλευρά του Χριστιανισμού»).

Έπ' αυτή τήν έννοια δέ σβύνουμε με μονοκονδυλιά τήν προβληματική του κ. Π. Υποστηρίζουμε, όμως ότι δέν μπορούν να υπάρξουν δυό άπαντήσεις αλλά μόνο μια στο έρώτημα αν είναι δυνατόν να αντιμετωπισθούν τα γνωσιολογικά ζητήματα σε συνεξάρτηση με τή μαγεία και τή θρησκευτική παραμυθία. Κάθε συνεργασία των δυό αυτών στην άναζήτηση τής αλήθειας, άποκλείεται. Ο κ. Παπανούτσος όμως το δέχεται. Και ή παραδοχή του αυτή, (το γνωρίζουν πολύ καλά οι κατήγοροί του) άφορά υπηρεσία προς τον ιδεαλισμό. Δέν υφίσταται άρα θέμα άρχής. Μπορεί να υπάρχει διαφορά μόνο ως προς τήν κλίμακα και το βαθμό του διαμερισμού τής απόστασης.

Δέν θεωρούμε σκοταδιστή τον κ. Παπανούτσο και δέν τον έντάσσουμε στη χορεία των άρνητών τής αλήθειας. Προμαχώντας, έν τούτοις στις επάλξεις του φιλοσοφικού ιδεαλισμού και τής θρησκείας, όσο και να σέβεται τις κατακτήσεις τής επιστήμης όσον άφορά τήν αλήθεια με τήν μεθοδολογία πού προσφέρει και με το σύστημά του, φέρνει το Λόγο άντιμέτωπο προς τήν αλήθεια.

Το άμοούσιο του διδύμου ζεύγους θρησκεία - επιστήμη έμπεριέχει ήδη τα στοιχεία τής αντινομίας, από τήν όποία αποδεικνύεται ο ιδεαλισμός. Και ο BACON έπίστευε στο θεό. Του είχε κλείσει έν τοίτοις τήν πόρτα τής επιστήμης. Προόριζε το θεό για το «λαό», ενώ ο κ. Π. μας προσφέρει θείες διάπτρες. Η φιλοσοφία του δέν οδηγεί στον υλισμό και τή διαλεκτική, όπως αυτό μπορεί να συμβαίνει άλλου (σε χώρες όπου οι εκπρόσωποι τής «τρίτης» φιλοσοφίας προσχωρούν στον επαναστατημένο λαό). Το έργο του κ. Παπανούτσου άποτελεί πράσιση του ιδεαλισμού, σε μια εποχή όπου τή θέση του ντροπαλού υλισμού παίρνει ο ντροπαλός ιδεαλισμός. Δέν σκοπεύει ο κ. Παπανούτσος το θέμα τής συγκεκριμένης αλήθειας (σχετικής και απόλυσης), δέν τήν υποβάλλει στο κριτήριο τής πρακτικής, δέν παραδέχεται με συνέπεια τήν αισθητηριακή άντίληψη, αλλά υπερασπίζεται πρωτίστως τον ιδεαλισμό, όλόκληρο τον ιδεαλισμό και τήν θρησκεία, από τή θέση του νεοκαντιανού υποκειμενικού ιδεαλισμού, με απόχρωση τής εποχής. Το επιβάλλει αυτό ή νίκη τής επιστήμης. Πρόκειται για ρεύμα παγκόσμιο. Οι έπισημαινόμενες αντιφάσεις στο έργο του κ. Ε. Παπ. δέν άναφέρονται στον ίδιο αλλά στις έγγενεις αδυναμίες του ιδεαλισμού! Έθεράπευσε ο κ. Ε. Π. τή Βαβυλώνα. Άλλ' αυτή ούκ ίάθη».

Καθαρό λοιπόν το συμπέρασμα: Ο πόλεμος είναι σκόπιμος και δέν θέλει να χτυπήσει τή φιλοσοφία του Π., αλλά τή μεταρρυθμιστική εκπαιδευτική προσπάθεια πού ένας από τους

(ΣΤΝΕΧΕΙΑ στη σελ. 97)